

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»

Кафедра українознавства, культури і документознавства

Кваліфікаційна робота

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЛОКАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ
МЕРЕЖІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ УКРАЇНИ ТА РФ
(НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ
БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ)**

Студентки 4 курсу групи 401-ГД
спеціальності 029 «Інформаційна,
бібліотечна та архівна та справа» _____

Кондратенко Юлії Сергіївни

Науковий керівник:
д.і.н., професор _____

Передерій Ірина Григоріївна

Завідувач кафедри _____

Передерій Ірина Григоріївна

Полтава 2024

Деканові факультету філології,
психології та педагогіки
Національного університету
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
Анні АГЕЙЧЕВІЙ

студентки групи 401-ГД
спеціальності 029 «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
Кондратенко Юлії Сергіївни

ЗАЯВА

Прошу затвердити тему кваліфікаційної (бакалаврської) роботи «Реалізація потенціалу локальної бібліотечної мережі в інформаційному протиборстві України та рф (на прикладі Полтавської міської централізованої бібліотечної системи)».

Науковим керівником прошу призначити Передерій Ірину Григоріївну, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри українознавства, культури та документознавства.

12.02.2024

_____

Юлія КОНДРАТЕНКО

Завідувач кафедри

_____

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

Керівник

_____

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Факультет філології, психології та педагогіки
Кафедра українознавства, культури та документознавства
Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри українознавства, культури та документознавства _____ Ірина ПЕРЕДЕРІЙ
« ___ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Кондратенко Юлії Сергіївни

1. Тема роботи: Реалізація потенціалу локальної бібліотечної мережі в інформаційному протиборстві України та рф (на прикладі Полтавської міської централізованої бібліотечної системи).

Керівник роботи: доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства, культури та документознавства Передерій Ірина Григоріївна.

2. Термін подання роботи: 12.06.2024 р.

3. Мета та завдання кваліфікаційної роботи: аналіз реалізації використання потенціалу локальної бібліотечної мережі (на прикладі Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади та її філій) в умовах інформаційного протиборства України та рф, визначення ефективних стратегій його подальшого розвитку та вдосконалення; здійснити аналіз теоретичних засад використання інформаційних ресурсів в інформаційному протиборстві (розглянути і визначити основні поняття та категорії, пов'язані з інформаційною війною та її видами у контексті

залучення до них бібліотек); розглянути структуру та функції конкретної бібліотечної мережі на прикладі ЦБ ПМТГ та її філій; дослідити, як бібліотечні ініціативи й різні форми діяльності адаптуються до умов інформаційної війни та військової агресії у межах структурних підрозділів; вивчити й оцінити діяльність Центральної бібліотеки ПМТГ та її філій у контексті невикористаного ще потенціалу інформаційного протиборства та розробити рекомендації для ефективного вирішення викликів і вдосконалення роботи мережі.

Дата видачі завдання

20.02.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної (бакалаврської) роботи	Термін виконання	Примітки
1	Теоретична частина	11.03.24– 31.03.24	38%
2	Аналітична частина	01.04.24 – 24.04.24	27%
3	Проектна частина	25.04.24 – 17.05.24	35%
4	Виготовлення ілюстративного матеріалу та підготовка до захисту	18.05.24 – 07.06.24	100%
5	Захист роботи	25.06.2024	

Студентка _____

Юлія КОНДРАТЕНКО

Керівник роботи _____

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

АНОТАЦІЯ

Кондратенко Ю.С. Реалізація потенціалу локальної бібліотечної мережі в інформаційному протиборстві України та рф (на прикладі Полтавської міської централізованої бібліотечної системи). Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», спеціалізація «Документознавство та інформаційна діяльність». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

У кваліфікаційній роботі визначені теоретичні засади використання інформаційних ресурсів та функціоналу бібліотек в інформаційному протиборстві, зокрема розглянуто і визначено основні поняття та категорії, пов'язані з інформаційною війною та її видами у контексті залучення до них бібліотек. Проаналізовано структуру та функції конкретної бібліотечної мережі на прикладі Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади та її філій. На основі проведеного аналізу функціонування та ефективності інформаційних ресурсів Полтавської міської бібліотечної системи розроблено рекомендації для ефективного вирішення викликів і вдосконалення роботи мережі.

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційне протиборство, публічна бібліотека, локальна бібліотечна мережа, російська агресія, повномасштабне вторгнення.

78 с., 4 рис., 3 таб., 64 джерела.

ABSTRACT

Kondratenko Y.S. Realisation of the potential of the local library network in the information confrontation between Ukraine and Russia (on the example of the Poltava city centralised library system). Speciality 029 «Information, Library and Archival Affairs», specialisation «Documentation and Information Activity». National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2024.

The qualification work defines the theoretical foundations of the use of information resources and the functionality of libraries in information confrontation, in particular, the basic concepts and categories related to information warfare and its types in the context of involving libraries in them are considered and defined. The structure and functions of a particular library network are analysed on the example of the Central Library of the Poltava City Territorial Community and its branches. Based on the analysis of the functioning and efficiency of the information resources of the Poltava city library system, recommendations for effective solutions to the challenges and improvement of the network are developed.

Keywords: information warfare, information confrontation, public library, local library network, Russian aggression, full-scale invasion.

78 p., 4 fig., 3 tab., 64 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ.....	14
1.1. Основні поняття та категорії: інформаційна війна, її види.	14
1.2. Публічна бібліотека в епоху інформаційної війни: від книжкового сховища до інформаційного центру	23
РОЗДІЛ 2. ЛОКАЛЬНА БІБЛІОТЕЧНА МЕРЕЖА: ЇЇ СТРУКТУРА, ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВПЛИВ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ Й КУЛЬТУРНУ СПІЛЬНОТУ	32
2.1. Організаційна структура Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади.....	32
2.2. Адаптація бібліотечних ініціатив до умов війни: досвід Центральної бібліотеки ПМТГ	37
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ..	44
3.1. Діяльність Центральної бібліотеки ПМТГ та її філій в інформаційному протистоянні в умовах агресії рф проти України.	44
3.2. Інноваційні практики: перспективи удосконалення діяльності ЦБ ПМТГ та її філій в умовах військової та інформаційної агресії рф проти України.....	57
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні соціокультурні інновації зазнають вагомих змін у багатьох сферах суспільного життя, зокрема, й у бібліотечній галузі. В умовах російсько-української війни вітчизняні бібліотеки масштабують спектр своєї мультисервісності, активно розширюючи перелік своїх функцій і додаючи до власного функціоналу якісно нові ролі. Вони виконують не лише традиційні завдання зберігання й надання інформації, але й трансформуються у сховища для культурних та національно-історичних цінностей, гуманітарні координаційні центри та платформи для надання соціальної підтримки вразливим цільовим групам. Так, бібліотечні заклади суттєво трансформували вектор своєї діяльності, зосередившись на організації заходів, спрямованих на підтримку населення та зміцнення інформаційної безпеки, як окремих громадян, так і держави загалом. З огляду на це, аналіз реалізації потенціалу локальної бібліотечної мережі в умовах інформаційного протиборства є вкрай актуальним для розуміння і подальшого розвитку ефективних стратегій її діяльності у протидії інформаційним загрозам та підтримці суспільної стійкості.

Сьогодні, в умовах російської агресії проти України, бібліотечні системи набувають статусу провідних інформаційних осередків, здатних протистояти ворожій пропаганді та дезінформації, а також ефективно відреагувати на інші виклики та загрози, пов'язані з війною. Полтавська міська централізована бібліотечна система вже сьогодні демонструє потужні можливості у підтримці національної інформаційної безпеки, сприяючи поширенню достовірної інформації та релевантних культурних цінностей.

Дослідження має на меті не лише висвітлити важливість бібліотек в умовах повномасштабної військової агресії та інформаційної війни, але й запропонувати практичні підходи до підвищення ефективності їхньої діяльності у цьому протиборстві.

Останнім часом поняття інформаційної війни, форми та технології її ведення дуже активно обговорюються в науковому дискурсі, як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Помітний внесок у розроблення цієї проблематики зробили Георгій Почепцов, Євген Магда, Олександр Курбан, Володимир Ткач, Крістофер Пол. Дослідники Руслан Гула, Ірина Передерій, Олександр Дзьобань, Іванна Чобіт спеціально вивчали місце й роль архівів, бібліотек та музеїв у інформаційному протиборстві на прикладі російсько-українського протистояння. Нам видається важливим поглянути на проблему через призму сучасного функціонування конкретної вітчизняної бібліотечної мережі.

Метою роботи є аналіз реалізації використання потенціалу локальної бібліотечної мережі (на прикладі Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади – далі ЦБ ПМТГ – та її філій) в умовах інформаційного протиборства України та рф, а також визначення ефективних стратегій його подальшого розвитку та вдосконалення. Дослідження спрямоване на виявлення ролі та функцій бібліотек у гарантуванні інформаційної безпеки, підтримці культурної спільноти, трансформації своєї діяльності відповідно до потреб громади та ВПО і розробленні рекомендацій щодо подальшого розвитку бібліотечних ініціатив в умовах інформаційної війни та військової агресії.

Сформульована вище мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Здійснити аналіз теоретичних засад використання інформаційних ресурсів в інформаційному протиборстві (розглянути і визначити основні поняття та категорії, пов'язані з інформаційною війною та її видами у контексті залучення до них бібліотек).

2. Розглянути структуру та функції конкретної бібліотечної мережі на прикладі ЦБ ПМТГ та її філій, оцінити її релевантність для реалізації завдань інформаційного протиборства.

3. Дослідити, як бібліотечні ініціативи й різні форми діяльності адаптуються до умов інформаційної війни та військової агресії у межах структурних підрозділів.

4. Вивчити й оцінити діяльність Центральної бібліотеки ПМТГ та її філій у контексті невикористаного ще потенціалу інформаційного протиборства та розробити рекомендації для ефективного вирішення викликів і вдосконалення роботи мережі.

Об'єктом дослідження є локальна бібліотечна мережа Полтавської міської територіальної громади.

Предметом дослідження є організаційні форми, методи та стратегії діяльності бібліотечної мережі Полтавської міської територіальної громади в сучасному інформаційному протиборстві України й рф.

Для написання роботи були використані такі **методи дослідження**: аналізу та синтезу, компаративний (порівняльний), моделювання алгоритму дій, індукції та дедукції, класифікаційного аналізу, контент-аналізу, математичної статистики.

Наукова новизна полягає у вперше проведеному всебічному аналізі ролі локальних бібліотечних мереж на прикладі Полтавської міської централізованої бібліотечної системи в умовах інформаційного протиборства між Україною та рф.

Практичне значення одержаних результатів полягає у наданні дієвих рекомендацій, що можуть бути впроваджені в практику бібліотечної діяльності для підвищення інформаційної безпеки та інформаційної культури держави.

Апробація результатів дослідження. Часткові результати, окремі аспекти та положення пропонованої роботи представлялися під час наукових та науково-практичних конференцій різного рівня у вигляді доповідей та опублікованих за ними тезами чи матеріалами, а саме:

1. ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інформаційної діяльності: теорії та інновації».

2. VIII та IX Всеукраїнської наукової студентської конференції «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері».

3. VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи».

Перелік відповідних публікацій:

1. Кондратенко Ю. Адаптація діяльності вітчизняних бібліотек до сучасних викликів повномасштабної агресії рф проти України (на прикладі ЦБ ПМТГ). *Актуальні питання інформаційної діяльності: теорії та інновації* : зб. матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 березня 2024 р.). Наук. кер. І. Передерій. Одеса : Одеська політехніка, 2024. С. 70–76.

2. Кондратенко Ю. Вітчизняні бібліотеки як смартпростори та мультисервісні центри в умовах загроз воєнної агресії рф проти України. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : збірник матеріалів IX Всеукраїнської наукової студентської конференції (м. Вінниця, 12 квітня 2024 р.). Наук. кер. І. Передерій. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 104–107.

3. Кондратенко Ю. Діяльність Української бібліотечної асоціації в умовах збройної агресії рф проти України. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : збірник матеріалів VIII Всеукраїнської наукової студентської конференції (м. Вінниця, 14 квітня 2023 р.). Наук. кер. І. Передерій. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 76–79.

4. Ворона В., Кондратенко Ю. Еволюція бібліотек: від замкненого простору до сучасної відкритості. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи* : матеріали VIII Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Полтава, 23 листопада 2023 р.). Наук. кер. Л. Чередник. Полтава, 2023. С. 206–212.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 64 найменувань. Загальний обсяг роботи – 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ

1.1. Основні поняття та категорії: інформаційна війна, її види

У сучасному інформаційному суспільстві інформаційне протиборство постає як складний феномен, що чинить вплив на всі сфери життя. Воно відіграє ключову роль у формуванні громадської думки, впливає на політичні рішення та міжнародні відносини, а також на економічний та технологічний розвиток.

Таку форму протиборства використовують для маніпулювання суспільними настроями, розповсюдження дезінформації або захисту національних інтересів. Розуміння сутності цього явища дозволяє краще оцінювати інформацію, яку доводиться споживати, та розрізняти істину й маніпуляції. Насамперед варто розмежувати поняття «інформаційне протиборство» та «інформаційна війна», яке на рівні буденної свідомості й ужитку часто ототожнюють, вважаючи їх термінами-дублетами. Насправді ж, фахівці проблеми вказують на їхню семантичну відмінність.

У загальному значенні інформаційне протиборство постає як «форма боротьби, що об'єднує спеціальні (політичні, економічні, дипломатичні, технологічні, військові тощо) методи, способи і засоби вигідного впливу на інформаційну сферу об'єкта зацікавленості та захисту власної з метою досягнення поставлених цілей» [23, с. 71].

У вузькому значенні інформаційне протиборство охоплює заходи інформаційного характеру, метою здійснення яких є захоплення й утримання стратегічної ініціативи, досягнення інформаційної переваги над ворогом (конкурентом) і створення сприятливого пропагандистського підґрунтя під час підготовки й ведення діяльності збройних сил [23, с. 72]. Очевидно, останнє тлумачення є більш уживаним у військовій та оборонній сферах.

Сьогодні існує низка підходів до трактування поняття «інформаційна війна», що свідчить наразі про процес активного розроблення змісту поняття на теоретичному рівні та відсутність поки що єдності щодо цього. За О. Марунченком, інформаційна війна є «формою організації інформаційної взаємодії, яка є найбільш ефективною при досягненні політичних цілей, і вимагає постійного інформаційного підкріплення» [31, с. 28].

Один з провідних вітчизняних теоретиків проблеми Г. Почепцов розглядає інформаційну війну як «комунікативну технологію впливу на масову свідомість із короткочасними і довгостроковими цілями». Окремо професор виділяє смислову війну, яка розрахована на більший, порівняно із інформаційною війною, сегмент населення та на довготривалий період [44]. «Кожен тип війни спрямований на власний тип простору. Звичайна війна – на простір фізичний, інформаційна – на інформаційний, смислова – на простір когнітивний... Так, інформаційна війна теж прагне «поцілити в голову людині». [45, с. 557]. Отже, можна зробити висновок, що поняття інформаційної та смислової війни хоч і не тотожні, однак тісно взаємопов'язані.

Поняття «інформаційна війна» в сучасному розумінні нерозривно пов'язане з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють значно збільшити обсяги збирання, зберігання та передачі інформації на глобальному рівні. Маніпуляція індивідуальною та суспільною свідомістю за допомогою використання інформації у цих колосальних обсягах створює структуру інформаційної війни [14, с. 35–42.].

Отже, можемо стверджувати, що поняття інформаційного протиборства ширше, ніж поняття інформаційної війни, і містить останнє як один із його складників (таб. 1.1).

Таблиця 1.1 – Компаративний аналіз понять «інформаційне протиборство» та «інформаційна війна»

Параметр	Інформаційне протиборство	Інформаційна війна
----------	---------------------------	--------------------

Загальне значення	Форма боротьби, що поєднує сукупність спеціальних методів, способів і засобів вигідного впливу на інформаційну сферу об'єкта зацікавленості та захисту власної для досягнення цілей.	Організація інформаційної взаємодії для досягнення політичних цілей, що вимагає постійного інформаційного підкріплення.
Вузьке значення	Комплекс заходів інформаційного характеру для захоплення й утримання стратегічної ініціативи, досягнення інформаційної переваги над супротивником і створення сприятливого пропагандистського підґрунтя під час підготовки й ведення діяльності збройних сил.	Комунікативна технологія впливу на масову свідомість із короткочасними і довгостроковими цілями.
Сфери застосування	Більш уживане у військовій та оборонній сферах.	Політична сфера, збройні сили, інформаційний та когнітивний простори.
Технології	Використання інформаційно-комунікаційних технологій для збільшення обсягів збору, зберігання та передачі інформації.	Маніпуляція індивідуальною та суспільною свідомістю за допомогою інформаційних технологій.
Цілі	Досягнення стратегічної ініціативи та інформаційної переваги, захист власної інформаційної сфери.	Досягнення політичних цілей, вплив на масову свідомість, створення сприятливого пропагандистського підґрунтя.
Теоретичні підходи	Об'єднання спеціальних методів і способів різного характеру (політичних, економічних, технологічних тощо).	Вимагає постійного інформаційного підкріплення та спрямована на вплив на масову свідомість із довготривалими цілями.
Дефініції (визначення)	Залежно від контексту, може бути трактоване як ширше поняття, яке включає інформаційну війну.	Може бути розглянута як одна з форм інформаційного протиборства, спрямована на когнітивний простір.

Інструменти	Політичні маніпуляції, економічний тиск, дипломатичні акції, військові стратегії.	Пропаганда, дезінформація, маніпуляція громадською думкою.
--------------------	---	--

Ще в 60-і рр ХХ століття М. Маклуен говорив про нищівні наслідки інформаційних війн, наголошуючи, що «істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації» [61]. З огляду на величезний потенціал у розподілі сфер впливу, інформаційна війна має чималі політичні, технічні, оперативні та правові наслідки.

Серед ключових складників інформаційної війни – інформаційна зброя, використання якої ґрунтується на різноманітних методах та засобах для досягнення стратегічних цілей. Дослідники О. Ковтуненко, В. Богучарський, В. Слюсар, П. Федоров, прагнучи унормувати термінологію та побудувати системну структуру класифікації зброї на нетрадиційних принципах дії, називають інформаційною зброєю «спеціально підготовлену інформацію і засоби інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу, які зумовлюють зміну процесів в інформаційних та соціальних системах ворога (конкурента) відповідно до поставлених цілей» [24, с. 207].

Найбільш уразливою сферою впливу інформаційної зброї є людська свідомість, яка страждає від нагромадження хибного сприйняття світу, розгубленості, тривожності. Нині інформаційна зброя постає як новий і унікальний інструмент ведення бойових дій, чия унікальність – у прихованому характері, масштабі застосування та збереженні матеріальних і моральних цінностей. Вона розглядається як «засіб ведення інформаційної війни, що є лише ключовим елементом повномасштабної війни» [47].

Звідси випливає, що основною метою інформаційної війни є послаблення моральних і матеріальних сил супротивника та посилення власних, порушення обміну інформацією конкурента. Інформаційна війна включає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини, які безпосередньо не призводять до кровопролиття та руйнувань, проте

порушують державний управлінський механізм. Це так звана прихована, латентна війна, наслідки якої призводять до деструкції держави. Головне завдання інформаційних війн полягає в маніпулюванні масами.

На думку науковців К. Антоніу та М. Рейсмана, інформаційна війна може містити такі процеси: збір тактичної інформації, перевірка достовірності інформації, поширення пропаганди та дезінформації для деморалізації або маніпуляції опонентом і громадськістю, підрив якості інформації опонента, позбавлення опонента можливості збирати інформацію [57]. Тому, володіючи необхідною інформацією, очевидно, держава володіє стратегічними перевагами, насамперед, для забезпечення власної безпеки, а не тільки задля завдання шкоди противнику. Для більш детального дослідження феномена інформаційної війни доцільно розглянути її види (форми). Серед низки класифікацій інформаційних війн у науковому дискурсі вирізняється запропонована Мартіном Лібіцьким, який виділяє 7 форм інформаційної війни [59]:

- ведення війни у сфері управління;
- розвідувальна війна;
- радіоелектронна боротьба;
- психологічна війна;
- хакерська війна;
- економіко-інформаційна війна;
- кібервійна.

Однією із найбільш поширених є електронна війна, у якій використовувані засоби безпосередньо впливають на електронні системи противника, а також на бойові механізми та озброєння, які функціонують на основі використання в них електроніки [58, с. 1044].

Інформація про ворога (конкурента), отримана за допомогою радіоелектронної боротьби, має важливе значення для інтелектуального аналізу. У цьому випадку радіоелектронна війна може розглядатися як форма розвідувальних дій [59].

Більш складною є війна психологічна, що передбачає використання спеціальних методів і технологій для впливу на свідомість, переконання та емоційний стан противника або цільової аудиторії. Частина фахівців поєднує ці явища [інформаційна війна, психологічна війна] терміном «інформаційно-психологічна війна» [32, с. 22].

Психологічна війна є незамінним елементом збройного конфлікту, спрямованим передати інформацію, призначену для слухачів і глядачів, щоб вплинути на їхні емоції, мотиви та об'єктивні міркування й, урешті, на поведінку іноземних урядів, організацій, груп і осіб для досягнення власних інтересів і цілей. Головна мета психологічних операцій із захисту власних систем управління полягає в мінімізації наслідків пропаганди та діяльності опонента задля «інформаційної гігієни» органів влади та населення.

Отже, ядром інформаційно-психологічної війни є маніпулятивний вплив на масову свідомість, мета якого полягає в:

- упровадженні у суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів;
- дезорієнтації та дезінформації мас;
- послабленні усталених переконань, принципів;
- створенні образу ворога для залякування власного народу;
- залякуванні супротивника демонстрацією власної могутності;
- забезпеченні ринку збуту для своєї економіки, що в цьому випадку робить інформаційно-психологічну війну необхідною складовою конкурентної боротьби.

Руйнівний вплив інформаційно-психологічної війни може вітлюватися різними методами. Серед них основні: дезінформування; пропаганда; диверсифікація громадської думки; психологічний тиск; поширення чуток [32, с. 24].

Хакерська війна як одна з форм війни інформаційної найчастіше виконується окремими особами. Зазвичай хакерська атака націлена на перевантаження та зміну вмісту атакованого вебсайту або інформаційного

ресурсу. Економіко-інформаційна війна послуговується інформацією про економічне значення для сторін конфлікту. Ця форма війни діє навколо конфіденційної інформації, використовуваної проти конкурентів у власних інтересах, наприклад, для отримання переваг на ринку або підризу економічної стабільності опонента. По суті, є економічним шпигунством.

Усі перелічені вище форми інформаційної війни тісно пов'язані та часто ведуться у комплексі: наприклад, задля ширшого охоплення цілей, інформаційні війни супроводжуються кібервійною та психологічною війною із залученням радіоелектронної боротьби та мережевих технологій.

Зважаючи, на стрімкий розвиток технологій і способів представлення інформації, на нашу думку, варто зосередити важливу увагу на тих формах інформаційної війни, що усе частіше застосовуються для впливу на людську свідомість та актуалізують її соціокультурний вимір – консцієнтальну, мережеву, меметичну.

У науковому дискурсі консцієнтальна війна постає однією з найефективніших форм інформаційної війни. Її зміст полягає у системному заміщенні (ліквідації) основних цінностей масової свідомості певної спільноти з метою «зміни її самоідентифікації для забезпечення її латентної повної керованості ззовні» [15, с. 116–118]. Загалом сутність консцієнтальної війни можна визначити як війну смислів або війну на ураження свідомості. До ключових складників ведення консцієнтальної війни вітчизняні науковці відносять т. зв. археологічну війну та «переписування історії» [16, с. 13]. Фактично, археологічна війна – це інформаційне, соціокультурне та збройне протистояння між державами, етносами чи націями, спрямоване на збереження чи знищення культурних та історичних пам'яток для захисту або ослаблення культурної ідентичності противника. Другий складник – переписування історії – це свідоме викривлення історичних подій, використовуване як інструмент для політичного впливу та маніпуляції суспільною свідомістю, що має на меті підтримання політичної влади та дестабілізацію суспільства.

У розгляді питання ролі бібліотек в інформаційному протиборстві найбільший інтерес, поряд із консцієнтальною війною, можуть представляти меметичні та мережеві різновиди інформаційної війни [17, с. 10].

Меметична війна – це активне поширення різноманітних повідомлень, які використовуються як інструмент інформаційного протиборства між державами або як медійний засіб впливу. Мем – культурний елемент, який передається та відтворюється у всіх групах населення та/або спільноті, зокрема в Інтернеті – з метою підтримання та продовження розмови (у чатах, коментарях). За визначенням Г. Почепцова, «меми – це елементарні ментальні структури, за допомогою яких можна створювати або руйнувати ідеї» [44].

З огляду на те, що меметичні війни вже є об'єктивним явищем сьогодення, з ним потрібно рахуватися. Завдяки використанню культурно-духовних ресурсів, бібліотечна система повинна органічно вписуватися у формування української мем-культури, яка нині активно розвивається. Тож, перспективною є участь вітчизняних бібліотек і професійних спільнот бібліотекарів, як-от ВГО Українська бібліотечна асоціація, у накопиченні й систематизації тематичних колекцій мемів та просуванні національних духовних мемів на спеціально створених платформах соціальних медіа та популярних месенджерів.

Не менш важлива форма інформаційної війни – мережева, яка може бути визначена як форма інформаційно-комунікаційного протистояння мережевих структур у форматі офлайн та онлайн [26., с. 88]. Мережевими структурами вважають системи, організації або групи, які пов'язані між собою за допомогою мережевих технологій, що дозволяють їм взаємодіяти, обмінюватися інформацією та координувати свою діяльність у децентралізованій спосіб, наприклад, засоби зв'язку, масмедіа, соціальні мережі в Інтернеті, транснаціональні корпорації, релігійні організації, неурядові організації, політичні партії, спецслужби різних держав, мережі

кафе, молодіжних клубів, «розкрутки» брендів (мемів). До мережевих відносимо й організаційну структуру єдиного бібліотечно-інформаційного простору, адже вона містить в собі всесвітню і національні бібліотечні мережі, міжнародні бібліотечні консорціуми, професійні об'єднання та спільноти.

Інформаційна війна та, відповідно, її форми є одним із елементів феномена, відомого як гібридна війна. Гібридна війна передбачає взаємодію або поєднання звичайних і спеціальних інструментів впливу та засобів підривної діяльності. Ці засоби, або інструменти, поєднуються синхронізовано задля використання слабкостей супротивника і досягнення синергетичного ефекту.

Євген Магда на прикладі України наочно показує методи гібридної війни, які застосовує росія від самого початку агресії 2013-го року [29, с. 140]:

– «криве дзеркало» – представлення спотвореної, перекрученої або вигаданої інформації з метою впливу на громадську думку, створення певного настрою або відображення певної особистості, спільноти, країни тощо у вигідному світлі. Цей метод може використовуватися для зниження довіри до певних інформаційних джерел або зміцнення довіри до інших;

– «килимове бомбардування дезінформацією» полягає у розповсюдженні неперевіреної або маніпулятивної інформації широкими масштабами з метою впливу на громадську думку, дестабілізації українського суспільства;

– «перетягування Заходу» передбачає спроби створення коаліції, яка підтримує російські інтереси, шляхом лобіювання серед впливових європейських політиків, а також розповсюдження інформаційних кампаній для позитивного представлення рф в Європі;

– «заперечення очевидного» створює ілюзію відсутності конфлікту/агресії, відкиданні або спростуванні фактів або подій, які

очевидні для багатьох людей, зазвичай з метою впливу на громадську думку або відвертання уваги від негативних аспектів.

Отож, інформаційне протиборство в сучасному суспільстві є складним і багатогранним явищем, яке впливає на всі сфери життя, включаючи політичні, економічні та соціальні аспекти. Воно виконує ключову роль у формуванні громадської думки, прийнятті політичних рішень та регулюванні міжнародних відносин, а також у розвитку технологій та економіки. Інформаційне протиборство має різні форми, як-от інформаційна, психологічна, кібервійна, консцієнтальна, меметична та мережева війни. Серед його складників – інформаційна зброя, пропаганда, дезінформація, маніпулювання суспільною свідомістю та інші методи, спрямовані на досягнення стратегічних цілей та забезпечення інформаційної переваги. Розуміння природи та механізмів інформаційного протиборства є важливим для оцінки інформації, розрізнення правдивих даних від маніпуляцій та захисту національних інтересів.

Врешті, мета інформаційної війни зводиться до дестабілізації всередині держави, а також створення її негативного іміджу на міжнародній арені. Чинити опір цій дестабілізації, та попередити її поширення державою має на меті діяльність сучасних інформаційних центрів, зокрема публічних бібліотек.

1.2. Публічна бібліотека в епоху інформаційної війни: від книжкового сховища до інформаційного центру

В епоху інформаційної війни бібліотека кардинально змінює парадигму свого існування, виконуючи роль не лише сховища знань, але й важливого засобу протиборства, впливаючи на формування об'єктивного світосприйняття дійсності. Її роль розширюється до фільтрації та поширення автентичної інформації, запобігання дезінформації та сприяння розвитку критичного мислення.

Бібліотеки відіграють ключову роль в інформаційній війні, реалізуючи кілька важливих функцій. По-перше, вони мають бути осередками контрпропаганди, запобігаючи дезінформації методом надання достовірної інформації та спростування хибної. Це дозволяє зменшити негативний вплив на громадян фейкових новин і цілеспрямованих маніпуляцій, у тому числі тих, що мають довгостроковий вплив на свідомість. По-друге, бібліотеки в сучасних умовах розглядаються як виконавці функції навчання медіаграмотності, допомагаючи людям розвинути критичне мислення та вміння аналізувати інформацію з різних джерел, допомагаючи їм опанувати відповідні техніки і прийоми. Це робить суспільство менш вразливим до маніпулятивних практик та пропаганди. Урешті, бібліотеки забезпечують інформаційну безпеку, розробляючи заходи для захисту інформаційних ресурсів від кібератак та інших загроз. Це включає в себе захист персональних даних користувачів, гарантування безпечного доступу до інформаційних систем і ресурсів та протидію кіберзлочинності. Завдяки цим функціям бібліотеки стають не лише місцями зберігання книг та доступу до різних джерел релевантної інформації, але й стратегічними інформаційними центрами-фортецями, що сприяють стабільності та безпеці суспільства.

У сучасній типології інформаційних війн окремо виділяють соціокультурний аспект [17, с. 8]. У цьому вимірі об'єктом конфронтації служать, насамперед, національні культурні цінності. Бібліотека як заклад, що традиційно протягом століть збирає, опрацьовує, зберігає і транслює у часі й просторі документально зафіксовані знання і культурні цінності, сприяє збереженню культурної спадщини, також стає об'єктом впливу та маніпуляції в умовах ведення інформаційної війни.

Метою інформаційної війни у соціокультурному розумінні є формування смислового культурного коду індивіда, суспільства чи визначеної цільової аудиторії в інтересах агресора (фактичного конкурента, який є носієм протилежних смислових наративів). Бібліотека ж (як і музей

та архів) є за своїм призначенням соціальним інститутом пам'яті [62], який формує моральні, національні, етнокультурні цінності, що зберігаються й передаються за допомогою традицій [17, с. 9], виконуючи одночасно й роль інституцій організації знань [63]. Ці інституції збирають пам'ять про народи, спільноти, наукову та культурну спадщину та артефакти протягом усього часу, сприяючи суспільному процвітання, об'єднуючи нас з нашими предками творячи нашу спадщину для майбутніх поколінь [64].

У бібліотечному вимірі, тема інформаційного протиборства має важливе глобальне значення. По-перше, бібліотеки є важливими центрами доступу до інформації та знань, тож їхні ресурси можуть стати об'єктом маніпуляційних або дезінформаційних атак. Своєю чергою, розуміння загроз інформаційного протиборства допомагає бібліотекам розвивати стратегії захисту своїх колекцій та користувачів.

По-друге, бібліотеки відіграють важливу роль у формуванні та розвитку критичного мислення й інформаційної грамотності власних цільових груп. Трендом у сучасному світі є те, що саме працівники бібліотечних закладів відіграють критично важливу роль у навчанні користувачів медіаграмотності, основ інформаційної гігієни тощо.

Окрім того, бібліотеки часто виступають як форуми для обговорення глобальних проблем та важливих тем. Проведення дискусій, семінарів та інших заходів, присвячених інформаційному протиборству, може сприяти підвищенню усвідомленості щодо цього явища та розвитку ефективних стратегій захисту.

Тож, розуміння глобального значення теми інформаційного протиборства може допомогти забезпечити якість та надійність інформації, що надається бібліотечним користувачам, а також сприяти розвитку критичного мислення та інформаційної грамотності.

У сучасному інформаційному протиборстві, бібліотеки відіграють ключову роль, впливаючи на формування об'єктивного світосприйняття. Проте в умовах війни їхні функції значно розширюються, переходячи в

площину захисту національної ідентичності та духовної стійкості народу, до них додаються фільтрація та поширення автентичної інформації, запобігання дезінформації та сприяння розвитку критичного мислення. Бібліотека, як інформаційний посередник, має потужний вплив на визначення нарративів у суспільстві в умовах інформаційних конфліктів [25, с. 72]. Вони стають не лише фортецями знань, але й ключовими гравцями у забезпеченні інформаційної безпеки та активного ведення інформаційної боротьби.

У контексті археологічної війни як компонента війни консцієнтальної Україна активно чинить опір і наразі здебільшого вдається до оборонних її форм. Науковці Гула Р.В. та Передерій І.Г. відносять до цих форм такі:

1) *Збереження культурної спадщини в умовах війни.*

Щодо бібліотечних установ, евакуація фондів з окупованих територій залишається надскладною.

Так, у липні 2022 року в Черкасах презентували мандрівну Луганську обласну бібліотеку, яка вже раніше евакуювалася до Старобільська у 2014 році. На початку російсько-української війни евакуювати книжки було неможливо, і ексдиректорка Інна Риб'янцева змогла забрати лише документи та печатку, зберігши Луганську ОУНБ в реєстрі. Та з початком повномасштабної війни у 2022 році бібліотека змушена була виїхати й зі Старобільська, залишивши накопичені за сім років 17 тисяч нових книжок. Наразі основним місцем роботи Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки є Черкаси [30]. Але фактично бібліотека перенесла свою роботу виключно в онлайн-простір, не маючи власного приміщення і книгосховища.

Сьогодні евакуюються переважно колективи, що є важливим, проте, на жаль, більшість фондів залишаються в окупації, де піддаються інвентаризації, вилученню та знищенню.

Тож, евакуація бібліотечних фондів з окупованих територій є критично важливим, але надзвичайно складним завданням, зважаючи на небезпеку втрати культурної спадщини через знищення або вилучення.

2) Дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час ведення бойових дій.

Україна дотримується норм міжнародного гуманітарного права, захищаючи культурні цінності під час війни, зокрема, Гаазької конвенції 1954 р., відповідно до якої руйнування таких об'єктів – це воєнний злочин. Так, ще 2020 року для військовослужбовців ЗСУ презентували посібник-пам'ятку з охорони культурних цінностей «Археологічні пам'ятки і війна», який навчає зберігати археологічні пам'ятки в зонах бойових дій в доступній формі запитань та відповідей [3]. Росія, на відміну від України, систематично порушує норми міжнародного гуманітарного права, зокрема, Гаазької конвенції 1954 року, яка зобов'язує держави захищати культурні цінності під час збройних конфліктів і визнає руйнування таких об'єктів як воєнний злочин. У ході своїх військових дій рф неодноразово демонструвала нехтування цими зобов'язаннями, завдаючи шкоди культурним пам'яткам, музеям і історичним спорудам, тим самим порушуючи міжнародні конвенції і ставлячи під загрозу культурну спадщину не лише України, але й світової спільноти. Серед уражених книгозбірень, наприклад, Чернігівська обласна бібліотека для юнацтва (яка свого часу пережила обстріли більшовиків у 1918 й 1919 роках та вціліла під час Другої світової війни під бомбами німецьких нацистів), Ізюмська центральна міська бібліотека (була зруйнована у перші дні повномасштабної війни), Білозерська бібліотека імені Петра Григоренка та сотні інших закладів. У зруйнованому росіянами Маріуполі рашистські окупанти спалили весь книжковий фонд бібліотеки Храму Св. Петра Могили, підпорядкований ПЦУ [8].

3) Дерусифікація та декомунізація історичного та культурного простору.

Цей процес перманентно триває від часу проголошення української державної незалежності, то набуваючи певної динаміки, то сповільнюючись унаслідок гострих дискусій всередині українського суспільства (не без втручання агентів російсько-імперського впливу). Наразі Україна активізувала процеси дерусифікації та декомунізації, видаляючи з громадського простору об'єкти, що пропагують російські наративи. З цією метою в червні 2022 року створено Експертну раду з питань декомунізації та дерусифікації для систематизації цих процесів.

Бібліотечні установи також зазнають впливу процесів дерусифікації, декомунізації, адже у фондах українських книгозбірень накопичилося чимало літератури, яка на сьогодні має очевидно антиукраїнський зміст. У травні 2022 року Міністерство культури та інформаційної політики розробило рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України. Ці рекомендації передбачають вилучення частини старих бібліотечних фондів пропагандистського змісту через його негативний вплив на суспільну свідомість та інформаційну безпеку країни [49].

Отже, процес дерусифікації торкнувся не лише історичних та культурних об'єктів, але й бібліотечних фондів, що свідчить про комплексний характер боротьби за національну ідентичність та інформаційну безпеку України.

4) Резервне зберігання оцифрованих ресурсів у хмарних сховищах партнерів.

Збереження пам'яток було актуальним і до російської агресії, оскільки завжди існує загроза знищення чи пошкодження, наприклад, пожежа, повінь, негативний техногенний вплив на довкілля, викрадення, хакерські атаки тощо. Наразі, під час повномасштабної війни росії проти України, це питання особливо на часі. Проблема надійного зберігання вже оцифрованих даних з метою її вирішення згуртувала навколо себе бібліотечну спільноту, а також фахівців суміжних галузей діяльності – архівістів, науковців, ІТ-

спеціалістів тощо. Серед міжнародних партнерів, що активно долучаються до допомоги на тернистому шляху існування та розвитку бібліотек України – Американська бібліотечна асоціація та її Бібліотечна військова служба, Великобританія, Австрія та інші.

Так, понад 1300 спеціалістів долучилися до ініціативи «Збереження української спадщини онлайн» («Saving Ukrainian Heritage Online») [60], щоб ідентифікувати та архівувати об'єкти цифровий контент та дані в установах культурної спадщини України, що опинилися під загрозою.

5) Ініціативне фондоутворення в інституціях пам'яті.

Документування фактів, подій, безпосередньо пов'язаних із агресією РФ проти України – робота, котра наразі активно здійснюється для висвітлення «реального обличчя» країни-агресорки, подальшого поширення зібраних матеріалів як беззаперечного доказу злочинів, скоєних РФ. Бібліотеки займаються збиранням та архівуванням відео та аудіозаписів, які документують реальні події, пов'язані з агресією РФ: зйомки з місць обстрілів, інтерв'ю з постраждалими, свідчення очевидців і журналістів. У книгозбірнях проводяться виставки, які висвітлюють реалії війни, показують наслідки російської агресії та надають можливість відвідувачам на власні очі ознайомитися з документами і фотографіями з місць подій. Здійснюється активна робота закладів над створенням та підтримкою цифрових архівів, які містять електронні копії документів, фотографій та інших матеріалів, пов'язаних з воєнними злочинами РФ – це дозволяє зберігати інформацію у безпечному вигляді та забезпечувати доступ до неї на довгострокову перспективу. Бібліотеки сприяють поширенню зібраних матеріалів через публікацію звітів, наукових статей, книг та інших досліджень, що висвітлюють агресію РФ та її наслідки для України й усього світу.

У контексті інформаційної війни бібліотека відіграє роль осередку розвитку інформаційної грамотності, розширюючи знання громадськості щодо методів розпізнавання маніпуляцій та впливу.

С. Сердюк та С. Герасимов, аналізуючи актуальні напрями діяльності бібліотек, виділяють такі її важливі завдання:

- організація доступу до достовірних джерел інформації;
- збирання інформації щодо пошкоджень та руйнувань національної культурної спадщини;
- сприяння цифрової грамотності населення, ліквідація цифрової нерівності;
- інформаційно-консультаційна робота з актуальних правових, соціальних та інших питань за допомогою створення тематичних колекцій інформаційних ресурсів і залучення фахівців;
- приділення особливої уваги біженцям, мігрантам, внутрішньо переміщеним особам (ВПО), тим, хто потребує притулку;
- надання психологічної підтримки та допомоги у вирішенні життєвих складнощів;
- підтримка волонтерського руху та благодійництва, формування гуманітарної допомоги для ВПО;
- функції укриття, сховища [50].

Бібліотекарі, як провідники суспільних змін, несуть відповідальність як за розвиток, так і за деградацію власної держави. Глобальна мета бібліотек – це творення кращих умов для розвитку суспільства. Але за бажанням, бібліотеки можуть бути використані для піднесення людиноненависницького режиму, як у випадку з росією, де вони є політично заангажованими.

Отже, розвиток процесів модернізації та трансформації в бібліотечній справі та військовій теорії визначає зростаючу роль бібліотечної системи у сучасному світі, особливо в умовах інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного протистояння. Головним завданням вітчизняних бібліотек залишається збирання, зберігання та поширення правдивої інформації, але вони також мають перетворювати її на цінний національний

потенціал, що забезпечує сталий розвиток суспільства та захист культурно-духовних цінностей українського народу.

Бібліотеки відіграють критично важливу роль у сучасному інформаційному протиборстві, стаючи не лише сховищами знань, але й активними захисниками інформаційної та культурної спадщини України. Вони виступають осередками протидії дезінформації, забезпечуючи доступ до автентичної інформації та розвиваючи критичне мислення громадян. В умовах військової агресії РФ проти України, бібліотеки також виконують функції документування воєнних злочинів, підтримуючи цифрові архіви та надаючи суспільству і світу докази вчинених воєнних злочинів. Ці заклади відіграють ключову роль у збереженні національної ідентичності та культурної спадщини, активно протидіють пропаганді, а також забезпечують значну гуманітарну підтримку, що підкреслює їхню важливість як у культурному, так і у стратегічному вимірах.

РОЗДІЛ 2. ЛОКАЛЬНА БІБЛІОТЕЧНА МЕРЕЖА: ЇЇ СТРУКТУРА, ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВПЛИВ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ Й КУЛЬТУРНУ СПІЛЬНОТУ

2.1. Організаційна структура Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади

Сучасна публічна бібліотека є зазвичай складною і багаторівневою системою, яка забезпечує ефективне управління інформаційними ресурсами та сприяє культурній інтеграції громадян, що мешкають на певній території. Вона включає в себе не тільки центральні бібліотеки, а й численні філії та підрозділи, що забезпечують доступ до знань і інформації для широких верств населення. У такому контексті слід апелювати до таких наріжних бібліотекознавчих терміносистем, як «бібліотечна система», «бібліотечна мережа», а також «бібліотечний соціальний інститут». Бо будь-яка локальна бібліотечна мережа може розглядатися саме як кожне з перелічених вище явищ у бібліотечній сфері.

Крім того, бібліотечно-інформаційну структуру загалом доцільно розглядати як мережеву систему, здатну оперативно реагувати на різноманітні виклики і завдання, у тому числі ті, що пов'язані з інформаційним протиборством та підтримкою інформаційної безпеки громади. До неї належать всесвітня і національні бібліотечні мережі, міжнародні бібліотечні консорціуми, професійні спільноти LIS, зокрема, Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (The International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA), членом якої є й Українська бібліотечна асоціація (ВГО УБА). В Україні це ще й мережа «Дія.Цифрова освіта», яку формують понад 6000 осередків безкоштовного навчання цифрової грамотності: бібліотеки, заклади освіти різних рівнів, приватні компанії, IT-організації, ЦНАПи та численні громадські організації [19]. Ми дослідили у зазначеному вимірі локальну мережу

Полтавської міської централізованої бібліотечної системи [55], яка має розгалужену структуру.

Локальні бібліотеки відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до інформації в широкому розумінні, що є важливим показником розвитку в будь-якій сучасній демократичній країні, яка прагне належати до кола цивілізованих країн, світового міжнародного співтовариства, а також підтримки культурного життя громади. У контексті інформаційного протиборства вони є ключовими учасниками у забезпеченні інформаційної безпеки та захисті від дезінформації. Структура та організація роботи бібліотек впливають на їх здатність ефективно протистояти інформаційним загрозам і сприяти широкій просвіті населення.

Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади та її філії (ЦБ ПМТГ) є публічними центрами, що посідають важливе місце в освітньо-інформаційній інфраструктурі та соціокультурному просторі громади. Щорічно заклади бібліотечної мережі задовольняють потреби понад 60 тисяч відвідувачів, надаючи їм відповідні послуги [55]. В умовах повномасштабної агресії РФ проти України здійснювати цю роботу непросто, а тому колектив закладів бібліотечної мережі невпинно продовжує дякувати військовим, адже «саме завдяки українським воїнам бібліотеки стабільно працюють, обслуговують користувачів» [41].

«Серцем» мережі є Центральна бібліотека, заснована 1967 року як міська бібліотека для дорослих № 6, очолювана на той час Усенко Валентиною Федорівною. Тоді бібліотека не мала належного, спеціально призначеного для цього простору, містилася в однокімнатному приміщенні дитячої музичної школи №3. У 1977 році бібліотека переїхала в новозбудований «Будинок книги» на вул. Алмазній, 6/11. У період централізації міських бібліотек на посаду директора була призначена Пойдьом Зоя Олександрівна. Колектив закладу пізніше очолювали відомі фахівці бібліотечної справи, такі як Іванова К.С., Лісна В.М. [55].

Нині Центральну бібліотеку Полтавської міської територіальної громади очолює заслужений працівник культури України Дузенко Таміла Андріївна.

До реформи 2021-го року, започаткованої розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки» від 23 січня 2019 р. [46], бібліотечну мережу становили 17 бібліотек.

Більшість бібліотек мережі була заснована упродовж кінця 1 пол. – 2 пол. ХХ століття. Це – міські філії, чия історія починається з 1948 року. Унаслідок реорганізації і поповнення структури ЦБ ПМТГ новими закладами, найстарішою в громаді стала Ковалівська бібліотека-філія, створена ще 1876 р. У 1979 році бібліотеки були об'єднані в централізовану бібліотечну систему (ЦБС). У 2021 році завдяки створенню міської територіальної громади до мережі приєдналися 15 бібліотек-філій Полтавського району, а саме:

– Абазівська;	– Макухівська;
– Бричківська;	– Біологічнлянська;
– Бугаївська;	– Пальчиківська;
– Валоківська;	– Сем'янівська;
– Верховівська;	– Супрунівська;
– Гожулівська;	– Тахтаулівська;
– Івашківська;	– Черноглазівська [41].
– Ковалівська;	

Централізовану систему публічних бібліотек Полтавської міської територіальної громади складають Центральна бібліотека і 31 філія – структурні підрозділи ЦБ. Запити і потреби мешканців громади задовольняють: 6 бібліотеки для дітей, бібліотека сімейного читання, 10 бібліотек для дорослих, 15 філій розташованих в сільській місцевості. Така організаційна структура дозволяє ефективно сегментувати аудиторію за

віком, місцезнаходженням та інтересами, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожної групи користувачів. Це сприяє кращому розумінню та задоволенню специфічних потреб кожного сегменту, покращуючи доступ до інформації і культурних ресурсів.

ЦБ ПМТГ та її філії є унікальними підрозділами, які оперативно реагують на потреби своїх користувачів і вдосконалюють послуги відповідно до їхніх запитів. Окрім надання доступу до книжкового фонду, вони створюють сприятливі умови для соціальної взаємодії, облаштовуючи платформи для обміну думками та ідеями. На їхній базі регулярно організовуються різноманітні заходи, як-от безкоштовні майстер-класи для дітей та дорослих, розмовні клуби та тренінги, що стимулюють освіту та сприяють розвитку спільноти. Крім того, вони використовують цифрові ресурси для максимальної доступності інформації та підтримки освітніх та культурних ініціатив.

У центрі особливої уваги, особливо з початку повномасштабного вторгнення – внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО), з-поміж яких на 01 серпня 2023 року понад 3000 стали постійними користувачами бібліотечних послуг громади. Низка запроваджених ініціатив у закладах мережі спрямована на розв'язання проблеми їхньої соціальної адаптації. Публічні бібліотеки стали місцями доступу до дистанційної освіти та роботи, надання адміністративних послуг, центрами, де можна дізнатися про інфраструктуру населеного пункту, соціальні та медичні заклади, благодійні місії, послуги та культурні можливості, туристичні відомості про край тощо [25, с. 73].

Станом на 01 січня 2024 року книжковий фонд ЦБ складав 487 713 примірників [18]. Із новими надходженнями можна ознайомитися на вебсайті ЦБ ПМТГ у відповідному розділі. Для зручності література поділена на 4 групи:

- галузева література;
- художня українська література;

- зарубіжна література;
- дитяча література.

Завдяки значним документним джерелам і новим надходженням до фонду бібліотека залишається важливим інформаційним ресурсом для громади, сприяючи культурному та освітньому розвитку населення.

Так само значущими та постійно поповнюваними є й фонди бібліотек-філій. У першому півріччі 2023 року бібліотеці-філії №4 подарували понад три сотні примірників нових книжок. Так, робота з вимушеними переселенцями ще більше об'єднала читацько-бібліотечну спільноту Полтавщини: спільні зустрічі, обговорення книжок, літературні вечори та майстер-класи допомагають людям з інших регіонів соціалізуватися у полтавську громаду.

Загалом бібліотеки Полтавської МТГ мають солідні добірки творів сучасних українських та іноземних авторів, фонд постійно оновлюється актуальними новинками літератури. Заклади були та є осередками спілкування творчих людей: письменників, художників, музикантів, про що свідчать, наприклад, такі проведені заходи: виставка майстерні дитячої творчості «Арт-шедевр», онлайн-презентація українського роману Світлани Талан «Її вишиване життя», творчий вечір поетеси Надії Гринь «І немає кінця у любові», майстер-клас «Територія гри і акторська майстерність», творчий музичний вечір «Пісня зігріває душу» та інші.

Отже, сучасні вітчизняні публічні бібліотеки територіальних громад, зокрема, ЦБ ПМТГ та її філії, є багаторівневою системою, яка забезпечує не лише доступ до інформації, але й мультисервісну підтримку громадян, що особливо важливо в умовах військової агресії рф. Ця мережа, до якої належать різні бібліотечні заклади, забезпечує індивідуальний підхід до різних груп користувачів. Вона включає центральні бібліотеки, філії та підрозділи, які виконують роль шелтерів, гуманітарних штабів та центрів соціальної й психологічної допомоги ВПО. Бібліотеки стають ключовими осередками для задоволення потреб: дистанційної освіти, доступу до

адміністративних послуг та підтримки соціальної адаптації. Полтавська міська централізована бібліотечна система надає ці можливості понад 60 тисячам користувачів щорічно, роблячи вагомий внесок у підтримку та згуртування громади в умовах війни.

2.2. Адаптація бібліотечних ініціатив до умов війни: досвід Центральної бібліотеки ПМТГ

За понад 2 роки повномасштабної війни сучасна українська бібліотека набула нового значення, зіткнувшись на цьому шляху із низкою викликів, серед яких людські втрати, знищені фонди, зруйновані приміщення, труднощі й неможливість евакуації бібліотечних книгозбірень та ін.

За даними Міністерства культури й інформаційної політики від 25 січня 2024 року, протягом повномасштабного вторгнення РФ в Україну, зруйновані або знищені майже 700 бібліотек [6].

Однак згуртованість, боротьба та незламність українців дали рішучу відсіч агресору. Це виявляється в усіх сферах та галузях діяльності, зокрема, й у інформаційно-комунікаційній, значну частину якої реалізують саме бібліотечні заклади. Нині книгозбірні додали до своїх основних функцій роль консультативних центрів для ВПО. У цих закладах отримують інформацію про місця розподілу гуманітарної допомоги, роботу органів та установ, волонтерських центрів, консультації з оформленням необхідних документів і виплат та задоволення інших актуальних запитів (повний перелік сфер, щодо яких бібліотеки надають послуги, консультації чи інформацію наведено на рис. 2.1).

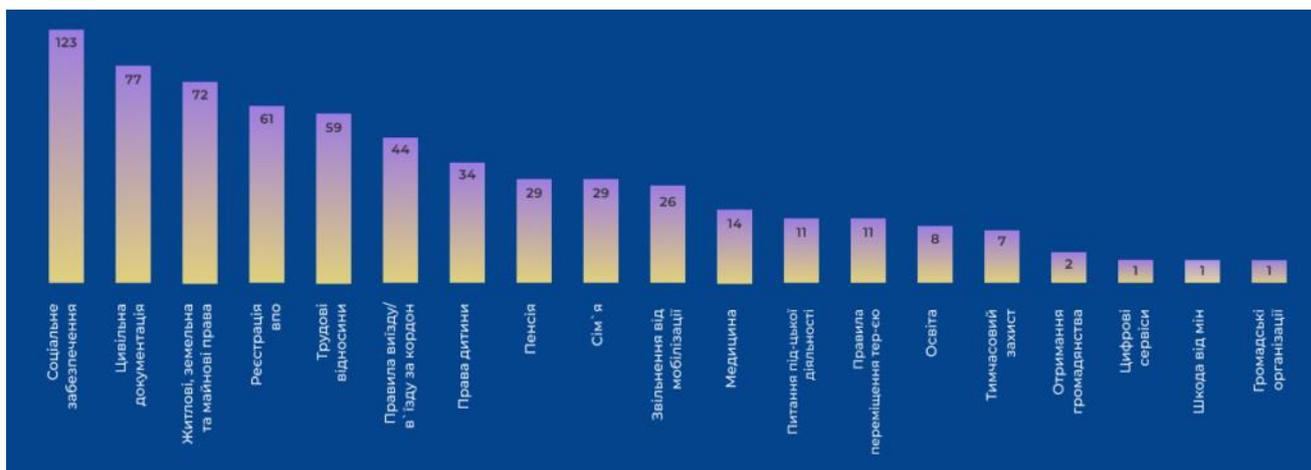

Рисунок 2.1 – Тематика звернень ВПО [9]

Від початку повномасштабної військової агресії росії проти України Полтавщина прийняла близько 200 тис. ВПО (рис. 2.2). У межах області нині проживають люди, які, у процесі адаптування, переживають тривогу й стрес, потребують допомоги у вирішенні різних соціальних питань.

Від початку повномасштабної війни, з лютого 2022 року, вітчизняні бібліотеки переорієнтували свою діяльність відповідно до потреб громад та ВПО, ставши гуманітарними штабами, волонтерськими та консультаційними центрами, іноді навіть сховищами від ракетних обстрілів.

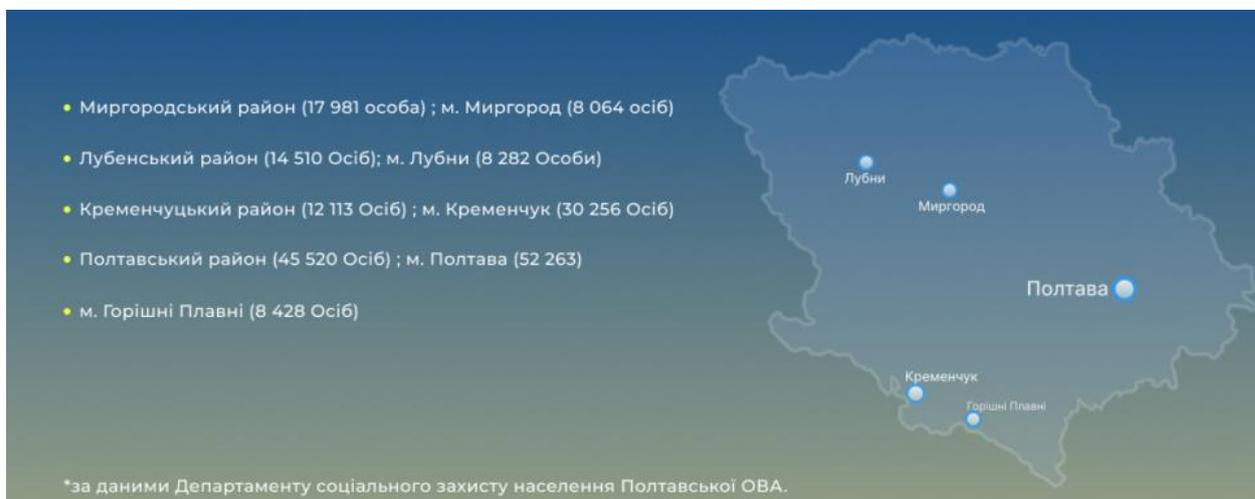

Рисунок 2.2 – Розселення ВПО у межах Полтавщини [9]

Розгалужена структура бібліотечної мережі дозволяє якісно реалізовувати мультифункціональні заходи та проєкти, необхідність та актуальність котрих зумовлені, зокрема, необхідністю протистояння російській агресії.

Наприклад, бібліотека-філія №7 для дорослих взялася навіть за справу виготовлення захисної амуніції для українських військовиків. На своїй офіційній сторінці у Facebook заклад щомісяця звітує про кількість виготовленого спорядження. Так, на 01 червня 2024 року усього виготовлено та передано на фронт: 2735 сіток, тобто 73 582 м² та 51 костюм [5].

ЦБ ПМТГ активно займається і підтримує волонтерську діяльність, зокрема, про це свідчить співпраця із Полтавським волонтерським корпусом патріотів України, ГО «Об'єднані надією». Бібліотечні волонтери спільноти за назвою «Невтомні бабусі» спільно з працівниками бібліотек у позаробочий час плетуть й передають військовим маскувальні сітки, маскувальні костюми – чугайстри («кікімори») та виготовляють окопні свічки. Варто зауважити, що волонтерською діяльністю загін займається ще з 2017 року, проте повномасштабна російська агресія перевела діяльність у щоденний режим. ЦБ ПМТГ продовжує передавати на передову посилки з провіантом: консервами, фруктами, овочами тощо. Задля полегшення побуту військових на базі структурних підрозділів мережі публічних бібліотек запроваджені ініціативи з плетіння рукавиць для операторів дронів, збирання лікарських трав тощо. Заохочуються «донати» (благодійні внески) працівників та користувачів бібліотек до різних фондів, що спрямовують свою діяльність задля потреб військових і які викликають довіру.

Також після початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, бібліотечна мережа Полтавської міської територіальної громади перетворилася на пункт збору та розподілу гуманітарної допомоги. Бібліотека організовує закупівлю і доставку продуктів харчування, одягу, медикаментів та інших необхідних речей для постраждалих внаслідок війни та вимушених переселенців. Вона тісно співпрацює з благодійними організаціями та волонтерськими групами, щоб забезпечити координацію зусиль і максимально ефективно допомогти тим, хто цього потребує.

Слушною є думка директорки ЦБ ПМТГ Таміли Дузенко: «Під час війни бібліотеки не просто стабільно працюють, а стають аптеками для душі» [410]. На нашу думку, цей вислів унаочнюють заходи, організовані структурними підрозділами бібліотечної мережі, зокрема, тренінги, консультації тощо, спрямовані на зміцнення та відновлення психологічної рівноваги українців.

Так, наприклад, спільно із представниками ГО «Жіночий хаб 2.0» проводяться психологічні тренінги «Стійкість під час війни» і групові заняття «Єднання заради дії». За сприяння БФ «Посмішка ЮА» та підтримки Фонду народонаселення ООН реалізується проєкт бібліотеки-філії №2 «Психологічна допомога». У його межах організують безкоштовні індивідуальні та групові консультації, тренінги, майстер-класи, арт-терапію, ознайомлення з літературою та демонстрацію кінофільмів відповідної тематики. Заходи проводять спеціалісти мобільних бригад психологічної допомоги [7].

У травні 2024 року Бібліотека-філія №10 у співпраці з громадською організацією «Дівчата» успішно zorganizувала та провела низку заходів, спрямованих на соціальну адаптацію внутрішньо переміщених осіб, зокрема дітей переселенців:

- сеанси з логопедом для дітей молодшого шкільного віку;
- використання аудіо-візуальних матеріалів та мімічних вправ для покращення вимови й дикції;
- майстер-клас із виготовлення фігурок з пластикових пляшок;
- ритмічна руханка під музику.

Ці заняття відзначилися веселою та позитивною атмосферою, перетворивши навчання на гру. Майстер-клас продемонстрував, що навіть звичні речі можуть бути використані для створення корисних виробів та одночасного проведення арт-терапії. Такі ініціативи є надзвичайно ефективними, адже урізноманітнюють дозвілля, забезпечують практичну користь і допомагають зберігати чи поліпшувати психоемоційне здоров'я

учасників, підтверджуючи важливість і особливу місію бібліотек у підтримці ВПО у складні часи.

Серед не менш важливих видів діяльності бібліотеки (та її філій) – й інші актуальні ініціативи, завдяки яким відвідувачі, у тому числі – ВПО, також мають змогу адаптуватися до сучасних реалій та зберегти душевну рівновагу. Наприклад, бібліотека-філія №2 бібліотечної мережі проводить проєкт «Ранковий бібліотечний кінотеатр». Його реалізація дає можливість відвідувачам відпочити, зняти психоемоційне напруження та долучитися до перегляду цікавих художніх і документальних кінострічок.

Тож, бібліотека надає важливу психологічну підтримку громадянам, які пережили травматичні події чи були змушені покинути свої домівки, організовує безкоштовні консультації з психологами та іншими відповідними фахівцями, допомагаючи знизити рівень стресу та покращити психоемоційний стан людей.

Колектив бібліотек мережі активно залучений до волонтерської діяльності. Співробітники бібліотеки допомагають організовувати і проводити різноманітні заходи, спрямовані на підтримку місцевої громади та ВПО. Вони займаються не лише наданням матеріальної допомоги, а й організацією освітніх та культурних заходів, що допомагає людям відволіктися від складних життєвих обставин.

Працівники структурних підрозділів поєднують традиційні і новітні методи роботи. Наприклад, за сприяння благодійного фонду «Stabilization Support Services», мета якого – подолання соціальних наслідків війни, Полтавське бюро правової допомоги в читальному залі відділу обслуговування ЦБ ПМТГ влаштувало зустріч на тему «Особливості надання правової та соціальної допомоги ВПО», де надало консультації щодо професійної комплексної допомоги сім'ям внутрішньо переміщених осіб та їхнім дітям. Це свідчить про регулярне підвищення професійно-практичної підготовки колективу Центральної бібліотеки та її філій.

Заклади бібліотечної мережі надають широкий спектр релаксаційних послуг для родин ВПО з дітьми. Так, на базі бібліотеки-філії №4 реалізовується мініпроект «Знай наших!»: щонеділі тут проводять години патріотичного виховання, спеціальні активності мистецької, пізнавальної, етнографічної тематики, які завершуються майстер-класами для дітей.

Бібліотека №5 запровадила власний етнопроект «Мистецька спадщина для всіх». Фахівці запрошують внутрішньо переміщених осіб на заходи краєзнавчого спрямування, презентують етноскарби Полтавщини, які дозволяють глибше зрозуміти краєзнавчу специфіку Полтавського краю, а отже, краще усвідомити специфіку української національної культури, що сприяє формуванню почуття патріотизму, приналежності до української політичної нації цієї категорії співвітчизників [41].

Бібліотеки Полтавської громади сьогодні – це осередки інтерактивного спілкування дорослих і дітей. 19 бібліотек ПМТГ є учасниками мережі хабів цифрової освіти, тобто навчають громаду і спільноту цифровій грамотності, інформаційній та кібербезпеці, допомагаючи подолати цифрову нерівність серед різних груп українців.

Ці заклади не лише забезпечують доступ до різноманітних інформаційних ресурсів, але і стають центрами культурних та освітніх заходів у громаді. На офіційному вебсайті бібліотеки у розділі «Афіша» наведені анонси різноманітних творчих заходів, серед яких творчі зустрічі із письменниками, презентації нових книг, форуми, зустрічі книжкового клубу тощо. Усі охочі, у тому числі – ВПО, можуть ознайомитися із запланованими подіями і організувати власне дозвілля на базі Центральної бібліотеки або будь-якої з її філій.

Окреслені вище факти дозволяють нам стверджувати, що сучасна українська бібліотека стала важливим центром підтримки громадян у складний воєнний час, незважаючи на низку викликів, що виникли внаслідок російської агресії. Під час повномасштабного вторгнення, майже 700 бібліотек по всій країні були пошкоджені чи зруйновані, проте, зусилля

українських громадян та організацій спрямовані на відновлення і підтримку цих культурних центрів.

Центральна роль бібліотек у підтримці військових та внутрішньо переміщених осіб виявляється через організацію гуманітарної допомоги, психологічну підтримку, а також освітні та культурні ініціативи.

За підтримки благодійних організацій та співпраці з місцевими ініціативами, бібліотеки забезпечують доступ до освітніх та розважальних заходів, що сприяє підтримці морального духу громадян. Бібліотечна мережа стає не лише місцем доступу до книжкового фонду, але й осередком підтримки та розвитку громадського життя, освіти та культури в умовах війни.

РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. Діяльність Центральної бібліотеки ПМТГ та її філій в інформаційному протистоянні в умовах агресії рф проти України

Захист інформаційних ресурсів та загальна проблема інформаційного протиборства були важливими питаннями для забезпечення інформаційної безпеки держави ще напередодні повномасштабного вторгнення російської федерації, але вони набули критично значущого виміру з лютого 2022 року для багатьох відповідних сфер, зокрема, й бібліотечної. Багато вітчизняних бібліотечних закладів відреагували на ці виклики, добре усвідомлюючи загрози, які актуалізувалися внаслідок російської агресії, запровадили низку заходів для забезпечення збереження своїх інформаційних ресурсів.

Розглянемо на конкретному прикладі Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади та її філій, яким чином бібліотечна сфера коригувала свою діяльність, запроваджуючи нові напрями роботи, вдосконалюючи вже наявні задля відповідного протистояння, та спробуємо проаналізувати ефективність цієї роботи, з'ясувати можливі недоліки чи прогалини у ній, накреслити завдання, які ще потребують розв'язання та напрями діяльності, які варто запровадити, активізувати чи трансформувати.

Передусім, Центральна бібліотека ПМТГ та її філії провели актуалізацію фондів: вилучення з відкритого доступу російської класики, вилучення з фондів радянської та імперської пропагандистської літератури. Станом на вересень 2023-го року були списані близько 81 тисячі російських книжок, зокрема, книги російських авторів та деякі російськомовні примірники зарубіжних письменників [43].

Центральна бібліотека Полтавської міської громади розпочала вилучення російськомовних книжок ще у 2014 році, після початку російської збройної агресії проти України, і цей процес значно прискорився з початком повномасштабної війни.

Відділ комплектування та обробки літератури, відповідальний за дерусифікацію у бібліотечному фонді ЦБ, пояснює, що «здають російську літературу, що пропагує, зокрема, насильницьку зміну територіальної цілісності держави, ворожнечу, книги авторів, які підтримали війну проти України».

Отже, процеси дерусифікації бібліотечних фондів ЦБ ПМТГ та її структурних підрозділів є важливим кроком у забезпеченні інформаційної безпеки та культурної незалежності України. Вилучення з фондів російськомовної літератури, особливо тієї, що пропагує імперські цінності та ворожнечу, сприяє очищенню культурного простору від впливу агресора. Це не лише посилює захист від інформаційних загроз, але й створює умови для поширення української та світової літератури, що відповідає потребам сучасної української спільноти.

Після розгортання широкомасштабних воєнних дій РФ, Центральна бібліотека та бібліотека-філія №7 оперативно взяли участь у дев'ятигодинному Всеукраїнському бібліотечному марафоні «Бібліотека і війна: тримаємо стрій», висвітлювали волонтерську діяльність бібліотек Полтавської міської бібліотечної мережі в умовах війни [55]. Цей захід став платформою для обміну досвідом та обговорення найкращих шляхів захисту інформації, а також продемонстрував важливість добровільних зусиль у підтримці національної стійкості. У цьому контексті розгляд ефективності вжитих заходів та аналіз їхнього впливу на зміцнення інформаційної безпеки бібліотек є надзвичайно актуальним для підвищення загальної стійкості громади до зовнішніх загроз.

У сучасному суспільстві, де інформація швидко поширюється різноманітними медійними каналами, медіаграмотність стає головною

навичкою. Інформаційне протиборство, яким супроводжуються воєнні конфлікти, зокрема, російсько-українська війна, наголошує на важливості розуміння та критичного аналізу інформації, яку насамкінець отримує споживач. У розрізі інформаційної війни бібліотеки та інші освітні заклади стають ключовими центрами навчання медіаграмотності, призначеними підготувати громадян до ефективної навігації у медійному просторі та захисту від маніпуляційної інформації.

Після розгортання повномасштабної війни росії проти України, а саме – з 24 по 30 жовтня 2023 року у всьому світі проходив Global Media and Information Literacy Week (Глобальний тиждень медіаграмотності), спрямований на підвищення компетентності та узагальнення досягнень у розвитку медіа- та інформаційної грамотності для всіх охочих. Темою тижня була «Медіа- та інформаційна грамотність у цифровому просторі: колективний глобальний порядок денний».

Медіаграмотність зараз – це комплекс знань та навичок, необхідних для активної й поміркованої участі в житті медійної спільноти. ЦБ ПМТГ та її структурні підрозділи високоякісно роблять внесок у розвиток цих компетентностей, завдяки проектам на базі закладів мережі – хабів інформаційної освіти.

Бібліотеки-філії ЦБ ПМТГ регулярно проводять уроки медіаграмотності для відвідувачів будь-якого віку. Їхня мета – навчити користувачів «орієнтуватися в медіасередовищі» [8]. Працівники бібліотечної мережі активно послуговуються сервісом «Дія. Освіта» – національною едьютейнмент освітньою платформою актуальних знань та навичок, і популяризують її серед своїх користувачів.

Окрім того, бібліотеки сприяють доступу до надійних джерел інформації, допомагаючи користувачам формувати критичне мислення та розпізнавати достовірні новини. На офіційному вебсайті ЦБ ПМТГ є розділ Перевірені джерела інформації, представлений переліком офіційних

державних каналів з актуальними повідомленнями важливих новин, серед них:

- Офіс Президента України;
- Генеральний штаб Збройних сил України;
- Кабінет Міністрів України;
- Міністерство оборони України;
- Міністерство внутрішніх справ;
- Національна поліція України;
- Державна служба надзвичайних ситуацій (ДСНС);
- Державна прикордонна служба України;
- Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації

України;

- Сухопутні війська ЗС України;
- Військово-морські сили ЗСУ;
- Територіальна оборона ЗСУ [40].

ЦБ ПМТГ активно долучається до організації заходів, спрямованих на збереження інформаційної безпеки держави, здійснюючи роботу з різними групами вітчизняної громадськості через проведення спеціальних лекцій, тренінгів тощо, де висвітлює інформаційні сили у контексті консцієнтального протистояння.

Передусім, організовані у бібліотеці-філії №6 лекції з актуальних сторінок історії України допомагають формувати і зміцнювати національну ідентичність. В умовах ментального протиборства, де інформаційний простір є полем боротьби за розум людей, знання історії своєї нації, держави стають важливим інструментом протидії зовнішнім впливам і маніпуляціям, пропагандистському тиску, адже РФ постійно використовує історичні псевдонативи про «єдиний народ», «Українську державу як штучний витвір Леніна», «австро-німецький «український проєкт»» тощо у війні на

ураження свідомості. Наприклад, захід у рамках вищезазначеного проєкту, на тему висвітлення історії Київської держави, наголошує на глибинних коренях української державності та культури. Це важливо для підтвердження історичної легітимності України як незалежної держави, що протидіє спробам росії переписати історію та применшити роль України в історичному процесі. Тож, знання й розуміння своєї історії допомагає громадянам критично оцінювати сучасні події та розпізнавати ворожу пропаганду. Лекції з історії України зміцнюють історичну та громадянську свідомість, що робить суспільство менш уразливим до зовнішніх дезінформаційних впливів.

Проєкт має велике значення у контексті інформаційної війни, оскільки сприяє формуванню національної свідомості, розумінню культурної спадщини, протидії інформаційній агресії та соціальній згуртованості українських громадян. Знання і розуміння історії є ключовими для захисту колективної свідомості і підтримки стійкості суспільства в умовах зовнішніх викликів і загроз.

Також, ЦБ ПМТГ та філії мережі транслюють правдиву інформацію, запобігаючи впливу фейкових повідомлень, випереджаючи їх поширення, здійснюючи цю роботу через просвітницьку діяльність, яка в умовах інформаційного протиборства теж зазнала змін.

Наприклад, у березні 2023 року в Супрунівській бібліотеці-філії Центральної бібліотеки ПМТГ у рамках проєкту «Харківщина: зруйнована, але незламна» відбулися перегляд та обговорення документального фільму «Спалене життя» з циклу «СЛІДИ/SCARS» [52]. Проєкт розповідає про злочини, скоєні російськими загарбниками в регіоні, є фактично «літописом війни, історії земляків, очевидців, що бачили свавілля рашистів на власні очі...» [54].

Мета показу кінострічки – потреба в підвищенні обізнаності людей у всьому світі про те, з чим і проти кого сьогодні бореться Україна, якому злу протистоїть. Документальні фільми є вагомими доказами, з якими повинна

ознайомитися якомога більша кількість людей. Створений «архів пам'яті» про російсько-українську війну слугуватиме, зокрема, доказовою базою для засудження російських окупантів у міжнародних судах. Але такі архіви важливі і з точки зору усвідомлення відповідної правди самими українцями, адже не є секретом той факт, що й серед окремих українських громадян ще з початку російської агресії 2014 року, на жаль, продовжують побутувати переконання у правдивості путінських наративів про те, що «ЗСУ 8 років бомбили мирний Донбас», що «Маріуполь знищили самі українці», про «бандерівців, які розпинають немовлят», про «росіян-визволителів від нацистської хунти» тощо.

Однією з ефективних форм боротьби з дезінформацією та пропагандою, яку поширює ворог, є спростування цих наративів під час тематичних пізнавальних заходів. У рамках їх проведення можуть висвітлюватися діяльність «суперечливих» громадських, політичних діячів, історичні події тощо. Наприклад, нещодавно проведені заходи, присвячені пам'яті Українських Кіборгів – героїв, які обороняли Донецький аеропорт, стали потужним інструментом у боротьбі з пропагандистськими наративами.

У рамках заходу «Кіборги: герої, яких не можна забувати» Бібліотека-філія №13 організувала тематичну зустріч, присвячену захисникам Донецького аеропорту [21]. Відвідувачі змогли ознайомитися з виставкою, що висвітлює подвиги українських військових, та переглянути документальні матеріали й відео, які детально розповідають про події, що відбувалися протягом 242 днів героїчної оборони. Не менш важливою стала й лекція «Лицарі небесної варти», де увага була акцентована на героїчній боротьбі українських воїнів за свободу та незалежність [28]. Виставка, організована у Бібліотеці-філії №9, представила книги, статті та фотоматеріали, які документально підтверджують подвиги героїв і сприяють збереженню національної пам'яті про них. У рамках мультимедійного проєкту «Кіборги: 242 дні пекла» відвідувачі бібліотеки-

філії №3 мали нагоду переглянути фільми, презентації та почути свідчення очевидців, які були учасниками цих подій [22]. Цей проєкт спрямований на підвищення обізнаності про героїчні події та спростування фальшивих наративів, що часто поширюються російською пропагандою.

Бібліотечна система Полтавської МТГ виконує важливу місію у збереженні історичної правди та протидії дезінформації. Об'єктивне висвітлення ролі знакових для національної минувшини постатей, насамперед, борців за українську незалежність і державність, як-от Симона Петлюри, сприяє підвищенню відповідної обізнаності громадян, розумінню та усвідомленню ними історичної тяглості цієї боротьби, зміцненню національної та громадянської самосвідомості й формуванню критичного мислення. Завдяки запровадженим ініціативам бібліотека забезпечує доступ до науково обґрунтованих джерел і допомагає спростовувати фальшиві концепти, підтримуючи загальну інформаційну безпеку та культурний розвиток громади, допомагаючи долати прогалини в царині несфальшованих історичних знань.

Приміром, виставка «Симон Петлюра: Залюблений у мистецтво головнокомандувач» присвячена багатогранній особистості Петлюри, демонструє, що він не тільки керував військами під час визвольних змагань, був одним із політичних лідерів нації, але й активно підтримував розвиток українського мистецтва та літератури [55]. Ворожі пропагандисти часто намагаються зобразити Петлюру як однозначно негативну фігуру, зосереджуючи увагу на суперечливих моментах його діяльності або й на відверто сфальшованих фактах. Виставка ж підкреслює позитивні аспекти його внеску в українську історію, які замовчуються або спотворюються ворожими ЗМІ. За допомогою виставки та публікації громадяни отримують можливість ознайомитися з об'єктивними фактами і документами, що дозволяє їм формувати власне критичне бачення історії.

Ще одним значущим кроком у висвітленні постаті Петлюри можна вважати засідання у Бібліотеці-філії №4 #Кола_знань з теми «Симон

Петлюра: Історична правда» [50]. Ці матеріали надають глибокий аналіз історичної ролі Петлюри в українському державотворенні першої чверті ХХ ст., спростовуючи міфи та вигадки, які були поширені як у радянські часи, так і в сучасній російській пропаганді.

Одним із прикладів діяльності бібліотеки є організація заходів, присвячених постатям героїв Небесної Сотні, яка стала символом боротьби українського народу за свободу та незалежність у наш час. Зокрема, у бібліотеці проводяться виставки, лекції та круглі столи, де розповідають про героїчні вчинки учасників Революції Гідності та їхній внесок у становлення сучасної України як цивілізованої демократичної країни.

Так, у рамках проекту «Бібліотека: простір безпеки і підтримки» був проведений захід-реквієм «Безсмертна пам'ять Воїнів Світла» [4]. Організатори, Бібліотека-філія №7, акцентувала увагу на важливості подвигу Небесної Сотні у сучасній історії України. Виставка документів, фотоматеріалів та особистих речей героїв допомогла відвідувачам усвідомити масштаб і значущість їхніх жертв. Нагадування про неоціненний подвиг Небесної Сотні допомагає зберегти історичну пам'ять та протидії спробам її спотворення. Висвітлення історично надважливих подій допомагає скерувати громадську думку на підтримку демократичних цінностей і боротьби за незалежність. завадити ворожим наративам, які намагаються спотворити факти про Революцію Гідності.

Інший важливий захід, що нагадує користувачам бібліотечної мережі про важливість національно-патріотичних цінностей, організований філією №1, – реквієм «Небесній Сотні вдячні за свободу» [37]. Ця зустріч присвячена вшануванню пам'яті героїв та нагадує про їхній внесок у відстоювання свободи і незалежності України. Містить документальні матеріали, фотографії та відеозаписи, які відображають життя і боротьбу учасників Небесної Сотні. Виставка надає можливість громаді висловити свою повагу і вдячність героям, які віддали свої життя за свободу України, а також, безумовно, спростовує міфи та перекручення, які активно

поширюються ворогом з метою дискредитації Євромайдану та його учасників.

Один із таких заходів – проведена на базі філії № 3 лекція «Пісня свободи» [42], присвячена українському гімну. Під час цього заходу учасники мали можливість дізнатися про історію створення гімну України, його значення у формуванні національної свідомості українців та місце у процесах, пов'язаних з їхньою національно-визвольною боротьбою та державотворенням. Лекція містила історичний аналіз і культурні аспекти, що допомогло глибше зрозуміти значущість цього важливого символу для українського народу. Захід зацентрував увагу на тому, як гімн об'єднує націю і чому він символізує боротьбу за свободу і незалежність. Лекція Бібліотеки-філії №1 «Наш герб» також мала подібне національно-патріотичне спрямування, адже знайомила учасників з історією та особливостями ще одного державного символу – українського герба [38]. Під час заходу було представлено історичний огляд розвитку відповідної символіки, її значення та вплив на сучасне українське суспільство. Особливу увагу приділили аналізу походження та змістового навантаження тризуба, а також його трансформації в різні історичні епохи. Й цей захід, урешті був спрямований на розвінчання міфів та пропагандистських фальшувань, які використовуються для дискредитації української національної символіки.

Проведення таких заходів як «Пісня свободи» та «Наш герб» є частиною стратегічної роботи ЦБ ПМТГ, спрямованої на національно-патріотичне виховання, формування належної громадянської та національної свідомості українських громадян та боротьбу з дезінформацією та пропагандою. Вони сприяють підвищенню рівня обізнаності громадян про національну історію і культуру, допомагають зміцнювати або й трансформувати національну свідомість та формувати стійке почуття гордості за свою країну, власної причетності до відповідної національної і державної спільноти. Пізнавальні заходи також виконують

важливу освітню функцію, допомагаючи людям дізнаватися більше про історію своєї країни і розуміти її значення в сучасному контексті. Це сприяє збереженню історичної пам'яті та формуванню почуття відповідальності за майбутнє України.

На базі ЦБ ПМТГ діє проєкт про письменників у лавах ЗСУ, незламних та хоробрих, який розповідає про надзвичайно творчих і відданих державі людей – справжніх патріотів. Проєкт демонструє, що навіть інтелектуальна та мистецька еліта країни готова взяти до рук зброю для захисту незалежності та свободи.

Владислав Якушев – один із героїв цього проєкту, який є відомим письменником та активним учасником бойових дій у складі ЗСУ. Наявна на офіційному вебсайті ЦБ ПМТГ публікація «#Якушевтримайся: Влад Якушев» розкриває історію людини, яка зуміла об'єднати свою літературну діяльність з військовою службою [56]. Якушев відомий своїми публіцистичними творами, які надихають та мотивують читачів, підкреслюючи важливість боротьби за справедливість та свободу. Ця ініціатива також сприяє розвінчанню міфів про пасивність українців і підкреслює їхню активну роль у захисті національної ідентичності.

Ще однією видатною постаттю у рамках цього проєкту є Віктор Гаркуша, відомий під псевдонімом «Залізний Вовк» [20]. Виставка та інформаційні матеріали, присвячені йому, засвідчують героїзм та незламність одночасно пересічного й не надто українського воїна, який продовжує творити навіть у складних умовах фронту. Гаркуша активно займається літературною діяльністю, описуючи реалії війни та життя на передовій як свідок відповідних подій, що також є важливим елементом протидії дезінформації. Його історія не лише підкреслює патріотизм, але й розвінчує стереотипи про «безвихідність становища українців».

Полтавська міська централізована бібліотечна система застосовує ефективну стратегію ведення інформаційного протиборства через використання форм та способів організації діяльності, спрямованих на

поглиблене вивчення історії, тобто минулого, та сучасних викликів України, тобто теперішнього. Розкриваючи правду про визначних політичних, культурних та інших діячів, події, що мають вагоме значення для української ідентичності, бібліотека покликана розвінчати міфи російської пропаганди. Тематичні заходи, присвячені українським воїнам та діячам культури, як-от проєкт «Письменники у лавах ЗСУ», надають можливість краще зрозуміти сучасні реалії та героїзм українського народу.

Одночасно, на наш погляд, бібліотекам мережі особливу увагу доцільно приділити у своїй роботі ширшому використанню інтерактивних технологій у проведенні всіх видів пізнавальних заходів, які, поєднуючи б історичні факти з потужним емоційним впливом, посилювали б відчуття причетності учасників до спільної історії і подій сьогодення, поглиблювали розуміння тяглості історичного процесу, нерозривного зв'язку різних періодів вітчизняної історії, ефективніше залучали б широкую аудиторію.

Загалом, усі організовані на базі Полтавської міської централізованої бібліотечної системи заходи можна поділити за такими напрямками:

- **суспільно-історичні** – лекції, виставки та семінари, присвячені історії України та Полтавщини, важливим історичним подіям і постатям;
- **просвітницькі / пізнавальні** охоплюють різноманітні освітні програми, лекції, семінари та майстер-класи, спрямовані на розширення світогляду учасників;
- **національно-патріотичні** спрямовані на формування патріотичних почуттів та національної свідомості – ініціативи на підтримку військових, волонтерські проєкти, а також проєкти, що популяризують українську мову, культуру і традиції.;
- **розваги** – інтерактивні квести, настільні ігри, виставки художніх творів і конкурси, спрямовані на забезпечення цікавого та змістовного дозвілля;

– **стабілізація емоційного стану** націлена на надання психологічної підтримки та допомоги у збереженні емоційного балансу (арт-терапія, заняття з йоги, медитації, групові психологічні тренінги тощо);

– **соціальне забезпечення громади**, або ж соціальний захист, тобто організація ініціатив для підтримки соціально вразливих груп населення (наприклад, ВПО), збирання гуманітарної допомоги та інші. До цього напряму також належать заходи для підтримки людей з обмеженими можливостями та організація програм, спрямованих на соціальну інтеграцію різних груп населення;

– **популяризація бібліотечних послуг** спрямована на підвищення обізнаності громади про бібліотечні послуги та ресурси.;

– **медіаграмотність** – це заняття з критичного сприйняття медіаконтенту, навчання фактчекінгу, семінари з протидії дезінформації, тренінги з використання цифрових інструментів та соціальних мереж, а також заходи, що допомагають розвинути навички розпізнавання фейків і медіаманіпуляцій, розуміння принципів роботи ЗМІ та підвищення свідомого споживання інформації. Від початку повномасштабної російсько-української війни помітні як кількісні, так і змістові трансформації в організації діяльності бібліотечної мережі (таб. 3.1).

Таблиця 3.1 – Класифікація ініціатив/проектів ЦБ ПМТГ та філій за спрямуванням упродовж 2022-2024 рр.

Заходи ЦБ ПМТГ та філій: статистика за 2022-2024 рр.			
спрямування заходів	2022	2023	2024
суспільно-історичні	103	90	44
просвітницькі / пізнавальні	387	571	221
національно-патріотичні	201	155	75
розваги	52	106	39
стабілізація емоційного стану	52	90	18
соціальне забезпечення громади	24	30	9

популяризація бібліотечних послуг	106	58	27
медіаграмотність	7	12	4

Загальна кількість	932	1112	437
---------------------------	-----	------	-----

Отже, як бачимо, кількість заходів у 2023 році суттєво зросла порівняно з 2022 роком – 1112 заходів. Це свідчить про значну активізацію діяльності бібліотек у відповідь на сучасні виклики та потреби громади, а також, безпосередньо, як реакція на зміни, викликані військовою агресією російської федерації проти України.

Просвітницькі та пізнавальні івенти залишаються найпоширенішими серед усіх видів діяльності, зокрема, у 2023 році була проведена 571 подія цього напрямку. Це вказує на важливість цих заходів для бібліотеки, їхню затребуваність серед користувачів. Зауважимо, що хоча медіаграмотність населення є вкрай важливою темою, кількість відповідних заходів залишається невеликою: 7 у 2022 році, 12 – у 2023 році і лише 4 – у 2024 році. Це може свідчити про недостатню увагу до цього напрямку або потребу в розробленні нових підходів до популяризації напряму (рис. 3.1).

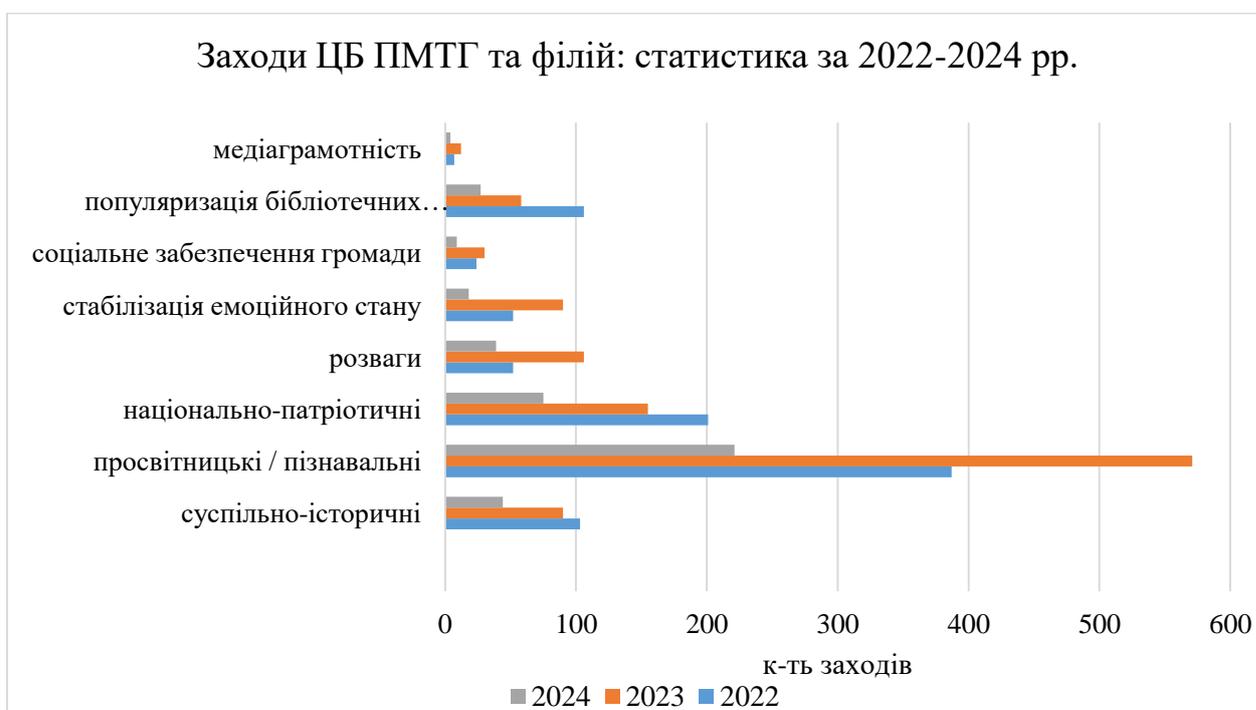

Рисунок 3.1 – Дані щодо проведених на базі ЦБ ПМТГ та філій заходів за період 2022-2024 рр.: стовпчата діаграма

Завдяки систематичній просвітницькій діяльності бібліотека зміцнює стійкість громади до зовнішніх інформаційних атак і сприяє формуванню критичного мислення у своїх відвідувачів. Наприклад, виставки та лекції про Небесну Сотню та героїчних кіборгів, які не лише розкривають правду про їхні подвиги, але й допомагають зберегти пам'ять про них, створюючи потужний зв'язок між минулим і сьогоденням. Крім того, просвітницькі заходи історичного спрямування, що, наприклад, роблять акцент на державних символах, як-от гімн та герб України, підтримують національну єдність і підкреслює важливість культурної спадщини. Вони є важливими не лише для збереження історичної правди, але й для формування почуття патріотизму, активної громадянської позиції, що також є одним із ключових факторів у забезпеченні інформаційної безпеки та утвердженні й зміцненні національної ідентичності українських громадян.

3.2. Інноваційні практики: перспективи удосконалення діяльності ЦБ ПМТГ та її філій в умовах військової та інформаційної агресії рф проти України

В умовах загострення воєнних дій та підвищення рівня загроз для безпеки громадян, питання створення безпечного простору у громадських закладах стає вкрай актуальним. Бібліотеки, які завжди були осередками знань і культури, сьогодні можуть стати важливими місцями не тільки для навчання і спілкування, але й для гарантування безпеки населення. У цьому контексті Центральна бібліотека Полтавської МТГ та її філії можуть взяти на себе функцію організації сховищ, що відповідатимуть сучасним викликам російської агресії.

Серед успішного досвіду інших українських міст – Суми та Херсон, де бібліотеки вже облаштували сховища, тож, ми дослідили, які особливості доцільно врахувати при плануванні подібних проєктів у Полтаві.

Сумська обласна універсальна наукова бібліотека в рамках проєкту «Мережевий бібліотечний шелтер» від благодійного фонду «Бібліотечна країна» організувала сховище, що стало безпечним притулком під час повітряних тривог для населення. Тут створені умови для продовження освітньої діяльності, доступу до Інтернету та роботи з книгами навіть під час небезпеки [34].

У Херсоні відкрито «Book Shelter» в одному з укриттів, де окрім базової безпеки, створено умови для читання та проведення освітніх заходів [10]. Книги для проєкту були передані з фонду Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олесь Гончара, а сама ініціатива підтримана Міжнародним республіканським інститутом та Херсонською обласною військовою адміністрацією (ОВА). Ця ініціатива показує, як культурні та освітні установи можуть адаптувати та трансформувати свої функції до потреб війни, акцентуючи важливість культурної підтримки й неперервності освітньої діяльності навіть у кризових ситуаціях. Отже, бібліотека може стати місцем не лише фізичного, але й емоційного захисту, сприяючи збереженню нормального ритму життя навіть у надзвичайних ситуаціях.

Тож, на нашу думку, Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади має потенціал, щоб стати головним центром гарантування безпеки для відвідувачів. Завдяки своїм масштабам і ресурсам, тут можна зорганізувати великий безпечний простір, де одночасно можуть перебувати десятки людей під час повітряних тривог. Сховище може включати комфортні місця для сидіння, доступ до води, базові медичні засоби та навіть невеликий книжковий фонд для підтримки морального духу мешканців громади.

Кожен з 32-х структурних підрозділів Полтавської міської бібліотечної мережі може стати осередком безпеки для своєї громади. У невеликих сільських філіях створення таких сховищ допоможе захистити мешканців, які не мають можливості швидко дістатися до інших безпечних

місць. Облаштування сховищ у цих філіях також забезпечить доступ до інформації та культурних ресурсів під час кризових ситуацій, що є важливим для збереження соціальної стабільності та психологічної рівноваги людей.

Отже, організація сховищ у Центральній бібліотеці та її філіях не тільки підвищить рівень безпеки мешканців Полтави та прилеглих населених пунктів, але й зміцнить соціальну функцію бібліотек як центрів громадської активності та підтримки. Ця ініціатива сприятиме підвищенню рівня довіри до бібліотечної системи та забезпечить її більш тісний зв'язок із місцевими громадами. Використання успішного досвіду інших українських міст, таких як Суми та Херсон, допоможе ефективно реалізувати цей проєкт, сприяючи збереженню культурних та освітніх функцій бібліотек, навіть у складних умовах.

Реалізація проєктів, подібних до «Мережевого бібліотечного шелтера», може значно посилити роль Центральної бібліотеки Полтавської МТГ у суспільстві, особливо в умовах воєнного стану [35]. Активна підтримка населення через створення бібліотечних укриттів, розширення культурних і освітніх програм, боротьба з дезінформацією та забезпечення психологічної підтримки сприятимуть не лише покращенню якості життя громадян, але й зміцненню ролі бібліотек як ключових інституцій у сучасному суспільстві.

У контексті інформаційного протиборства досліджуваній мережі бібліотек слід звернути увагу на можливості реалізації своєї потенційної ролі у такій його формі як меметична війна. Адже сьогодні багато онлайн-спільнот розвивають власну «культуру мемів», яка зосереджується на одній ніші. В умовах інформаційної агресії, поширення мемів та інших форм цифрової культури вже є ефективним інструментом для впливу на широку аудиторію та суспільну свідомість. Тому інтеграція меметичної культури в діяльність ЦБ ПМТГ є обов'язковою для якісного функціонування в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Насамперед, варто започаткувати у бібліотеці регулярні заходи, присвячені створенню та аналізу мемів. Серед прикладів успішних практик – Національний музей у Львові, що займається дослідженням та популяризацією українських мемів, організовує виставки та конкурси, що підвищують інтерес до цифрової культури [36].

У перспективі доцільно організувати воркшопи зі створення мемів, які можуть охоплювати як технічні моменти, так і розглядати меми як інструмент комунікації; створити онлайн-платформу для обміну мемами серед мешканців громади, що може слугувати засобом протидії дезінформації та підтримки морального духу. Задля якісної реалізації інтегрування в мем-культуру, на нашу думку, потрібно співпрацювати з місцевими художниками і дизайнерами для створення образів, які висвітлюють історичні події, культурні особливості та героїзм українського народу.

Зважаючи на актуальність мем-культури, до програм соціально-просвітницьких тренінгів та лекцій слід також додати меми для залучення молоді аудиторії та підвищення інтересу до історії та культури. Використання мемів у соціальних мережах, на вебсайті для просування заходів і програм бібліотеки також може сприяти їхньому поширенню серед молодіжної аудиторії.

І, звісно, не слід забувати тут про такі традиційні функції бібліотек, як фондоутворююча та зберезувальна. На наше переконання, бібліотеки сьогодні мають долучатися до процесів збереження, систематизації та трансляції відповідних зразків вітчизняної меметичної культури, насамперед, як великих тематичних колекцій, через різні види й форми своєї комунікації з численними групами своєї цільової аудиторії. Що ж до тематики меметичних колекцій, то вона може відображати різні підходи – від хронології війни з її особливостями на кожному етапі, до окремих тем війни з повсякденням включно (наприклад, меми перших воєнних днів; меми про зброю – «Хаймарси», «Джавеліни», лендліз, «Байрактари»,

Чорнобаївка, паління «де попало і там, де ще не попало», про героїчний спротив цивільних українців, мовні мему-неологізми, мовні мему росіян тощо). Крім того, накопичення й збереження таких колекцій матиме важливе значення для майбутніх поколінь українців. коли за багато років, наприклад, український школяр захоче дізнатися, як саме Україна перемогла Росію в цій запеклій, жорстокій боротьбі, йому стане в нагоді добірка головних мемів цього часу. На сьогодні ця робота вітчизняними бібліотеками здійснюється, на наш погляд, ще недостатньо [13].

Отже, Центральна бібліотека Полтавської МТГ має всі шанси стати лідером у використанні меметичної культури як інструменту інформаційного протиборства. Інтеграція мемів у просвітницькі програми, підтримка ініціатив з дослідження меметичної культури, створення умов для їхнього поширення і підтримка культурних заходів допоможуть підвищити роль бібліотеки в сучасному суспільстві. Це дозволить залучити нові аудиторії, підвищити інтерес до національної культури та історії, а також ефективно протидіяти дезінформації та пропаганді.

Однією з перспектив розвитку для ЦБ ПМТГ є активне ведення сторінок у всіх соціальних мережах, включаючи TikTok, YouTube, Instagram та Facebook. У 2023-му році більшість громадян отримувала інформацію із соцмереж – 76%. Особливо зросла увага українців до Telegram, кількість користувачів котрого зросла аж на 12%. Про це свідчать результати щорічного дослідження USAID-Internews щодо споживання медіа «Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 році» (рис. 3.2) [54].

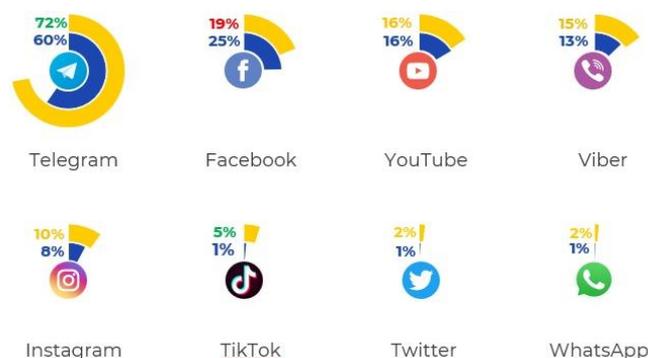

Рисунок 3.2 – Рейтинг популярності соцмереж серед українців, 2022-2023 рр. [54]

Ця ініціатива вимагає систематичного та постійного оновлення відповідного контенту і керування ним. З огляду на обсяг роботи та кількість філій, рекомендується створення окремого відділу або призначення відповідальної особи для кожної платформи, що дозволить підтримувати своєчасну й ефективну комунікацію з аудиторією. У час інформаційного суспільства, відсутність активності в соцмережах може призвести до втрати контакту з аудиторією та недостатнього визнання бібліотечного закладу серед користувачів. Тут треба брати приклад з провідних вітчизняних бібліотек, як-от Національна бібліотека імені Ярослава Мудрого, яка має свої сторінки у Фейсбук, YouTube, Instagram, Telegram, LinkedIn, Pinterest. Їх розкруткою займається окремий відділ. Усі публіки цієї бібліотеки мають добрий пул підписників, актуальний контент, який щодня оновлюється. Очевидно, що цей досвід вартий уваги та масштабування.

У контексті сучасного інформаційного суспільства активне ведення соцмереж є ключовим елементом комунікації з аудиторією. Така ініціатива дозволить Центральній бібліотеці Полтавської МТГ збільшити свою впливовість та досягти ширшого охоплення населення своїми послугами, активнішої комунікації з користувачами (таб. 3.2).

У межах інформаційної війни та різних її форм і видів, зокрема, мережевої, на нашу думку, системі ЦБ ПМТГ та її філій доцільно реалізувати власний бібліотечний подкастинг. Подкастинг, або широкомовлення – сфера діяльності, результатом якої є створений людьми відео чи аудіопродукт, що розповсюджується безкоштовно через Інтернет для масового прослуховування/перегляду тобто подкаст. Подкасти, об'єднані спільною тематикою можуть утворювати серію ресурсів в Інтернеті, що регулярно оновлюватиметься. Бібліотечний подкастинг – це процес створення та поширення в Інтернеті аудіо- та відеороликів про бібліотеку, бібліотечний сервіс. Подкастером виступає бібліотечний менеджер, з-поміж запрошених гостей – історики, психологи, соціологи

тощо і, звичайно ж, фахівці бібліотечної справи. Цільова аудиторія – зацікавлені у представленому контенті користувачі комп’ютерної техніки: ПК, смартфонів, інших гаджетів. Для досягнення ефективної комунікації радимо додати елементи інтерактивності (опитування, обговорення та можливість коментування), адже це дає можливість глибше залучити аудиторію через цікавий формат та урізноманітнити контент. Фінальний продукт можна представити на хостингу (наприклад, Anchor, PodBean, Buzzsprout) або ж розмістити безпосередньо на платформі-директорії, як-от Google Podcasts, Amazon Music та Audible, Overcast, Spotify, Apple Podcasts тощо. Неодолік останніх [директорій] – обмеженість розміру/тривалості випусків. Використання хостингів також має свої особливості, проте загалом вони надають більше можливостей для ефективного поширення подкастів.

Загалом, запропонована ініціатива має на меті сформувати позитивний імідж бібліотечних закладів та їхніх працівників, а також просувати бібліотечний сервіс.

Таблиця 3.2 – Рекомендації для подальшого розвитку діяльності мережі закладів ЦБ Полтавської міської територіальної громади

№	Ініціатива/ проєкт	Опис	Позитивні риси	Рекомендації
1	Створення безпечних просторів	Облаштування сховищ у ЦБ ПМТГ та її філіях для забезпечення безпеки громадян у часи загострення воєнних дій	Безпека населення, підвищення рівня довіри	Провести аналіз потреб та можливостей, залучити стейкхолдерів для спільної реалізації ініціативи
2	Інтеграція меметичної культури	Використання мемів як інструменту інформаційного протиборства та	Підвищення інтересу та активності	Створювати тематичні колекції мемів, організувати регулярні заходи зі створення та

		просування культурних та освітніх ініціатив	аудиторії, протидія дезінформації	аналізу мемів, створити онлайн-платформу для обміну мемами, проводити воркшопи
3	Ведення соцмереж	Розширення переліку охоплених популярних соцмереж; систематичне оновлення контенту та керування ним у соцмережах, включаючи YouTube, Instagram та Facebook,	Збільшення впливу та активності аудиторії, підвищення обізнаності громадськості про діяльність бібліотеки	Створити відділ або призначити відповідальних осіб для кожної платформи, регулярно оновлювати та публікувати цікавий контент
4	Власний бібліотечний подкастинг	Створення подкастів, насамперед, з метою висвітлення суспільно-історичних тем з увагою на позбавлені від імперських фальсифікацій наративи вітчизняної минувшини, а також обговореннями книг, інтерв'ю з авторами, оглядами літературних новинок та освітніми матеріалами	Привернення уваги до важливих сторінок історії, підвищення інтересу до бібліотеки, залучення нової аудиторії, розширення формату взаємодії з користувачами	Вибрати теми, що зацікавлять аудиторію, інвестувати у якісне обладнання для запису, просувати подкасти на різних платформах
5	Акцент на івенти актуальної історичної тематики	Розширення й урізноманітнення форм івентів, які сприяють популяризації неспальшованих сторінок вітчизняної історії	Підвищення обізнаності про справжню історію, зміцнення національної ідентичності, інтерес до культури	Розробити програму івентів, залучати фахових істориків та краєзнавців, організувати регулярні історичні події у різних форматах

Отже, Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади та її філії із розгорнутою на основі вище наведених прикладів діяльністю та рекомендацій може реалізувати ініціативу щодо створення безпечного середовища у своїх закладах, відповідаючи сучасним викликам російської агресії. Позитивний досвід облаштування сховищ в інших містах, як Суми та Херсон, свідчить про ефективність таких заходів та можливість їхнього успішного впровадження у Полтаві.

Інтеграція меметичної культури у діяльність ЦБ ПМТГ, створення спеціальних тематичних колекцій мемів у власних фондах з подальшою їх популяризацією у різних формах роботи може стати інноваційним засобом інформаційного протиборства та просування культурних та освітніх ініціатив, що забезпечить підвищення інтересу та активність аудиторії.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання кваліфікаційної роботи були проаналізовані організаційні форми, методи та стратегії використання потенціалу Полтавської міської централізованої бібліотечної системи в умовах повномасштабної війни РФ проти України, у тому числі в контексті залучення бібліотек до ефективного інформаційного протиборства. Реалізоване дослідження дозволило сформулювати нам низку висновків.

1) Проведений аналіз основних понять та категорій, пов'язаних з інформаційною війною, а зокрема тих її видів, які пов'язані з соціокультурним виміром явища – конспіративної, мережевої та меметичної воєн, доводить необхідність активного включення інституцій національної пам'яті – бібліотек, архівів та музеїв – до інформаційного протиборства з ефективними результатами.

З'ясовано, що поняття «інформаційна війна» та «інформаційне протиборство» не є термінами-дублетами, а мають семантичні відмінності. Інформаційне протиборство є більш широким за змістом поняттям, а інформаційна війна є його формою. Поряд із нею до інформаційного протиборства прийнято також зараховувати психологічну та кібервійну. Серед складників інформаційного протиборства – інформаційна зброя, пропаганда, дезінформація, маніпулювання людською свідомістю та інші методи, спрямовані на дестабілізацію суспільства, підрив морального духу населення, створення хибних уявлень про дійсність, а також ослаблення довіри до державних інституцій. Розуміння поняття інформаційного протиборства є важливим для захисту національної безпеки, забезпечення стабільності в державі та підтримки соціальної згуртованості. Це знання допомагає виявляти та протидіяти загрозам, пов'язаним із дезінформацією та пропагандою, а також сприяє формуванню критичного мислення серед громадян, що є необхідним для ефективного реагування на інформаційні виклики та підтримки інформаційної гігієни у суспільстві.

Урешті, головна мета інформаційної війни зводиться до дестабілізації всередині держави, а також створення її негативного іміджу на міжнародній арені. Чинити опір цій дестабілізації, та попередити її поширення у державі повинні, між іншим і бібліотечні заклади, функціональна роль яких в умовах сьогодення суттєво трансформується й увиразнюється в якості сучасних інформаційних центрів та потужних осередків громад.

2) Вивчення структури та функцій бібліотечної мережі на прикладі ЦБ ПМТГ та її філій дало можливість зреалізувати глибше й аналіз адаптації проєктів та ініціатив бібліотечних закладів до реалій повномасштабної війни рф проти України.

В умовах російсько-української війни бібліотеки Полтави перетворилися на мультисервісні центри, які надають широкий спектр послуг: від культурних і освітніх до гуманітарних та інформаційних. Вони стали місцем для забезпечення психологічної підтримки, збору гуманітарної допомоги та координації волонтерської діяльності. Ці зміни дозволили бібліотекам ефективно підтримувати громаду, особливо в умовах кризи, забезпечуючи необхідні ресурси та підтримку. Локальна бібліотечна мережа ПМТГ є розгалуженою і досить потужною для реалізації різноманітних функцій, актуальних в умовах сучасних світових трендів розвитку бібліотечної галузі з урахуванням усіх загроз, з інформаційною включно, а також безпосередньо тих, які проявилися в контексті російсько-українського ментального і збройного протистояння, особливо з початком повномасштабної агресії рф.

3) Здійснення аналізу та оцінки діяльності Центральної бібліотеки ПМТГ та її філій у контексті їхнього адаптування до умов інформаційної війни та військової агресії у межах структурних підрозділів доводить загалом швидке реагування та досить потужну ефективність діяльності цієї бібліотечної мережі щодо відповідних викликів.

Результати аналізу представлено у графічному вигляді за допомогою таблиці та діаграми, здійснено класифікацію організовуваних бібліотечною

мережею заходів за тематикою/напрямами: суспільно-історичні, загальнопросвітницькі (просвітницькі / пізнавальні), національно-патріотичні, розважальні, спрямовані на стабілізацію емоційного стану, соціальне забезпечення громади, популяризація бібліотечних послуг, медіаграмотність.

Загалом Полтавська міська централізована бібліотечна система продемонструвала здатність швидко адаптуватися до нових умов інформаційної війни, розширивши свої функції та повністю перейшовши від зосередження переважно на традиційному зберіганні інформації та наданні доступу до неї своїм користувачам до розширення активностей в реалізації різноманітних івентів та напрямів діяльності, що націлені на інформаційну, а також фізичну й психологічну безпеку громади. Бібліотеки не лише надають доступ до достовірної інформації, але й виконують роль платформ для протидії дезінформації та пропаганді. Це свідчить про їхній значний потенціал у підтримці інформаційної стійкості та зміцненні соціальної тканини громади.

Бібліотеки ПМТГ активно адаптують свої програми та послуги й до вимог сучасної інформаційної війни через нові форми роботи, як-от проведення тренінгів з медіаграмотності з урахуванням проблем, пов'язаних з російською інформаційною та кіберагресією, організацію зустрічей з експертами в галузі інформаційної безпеки та підтримку громадських ініціатив, спрямованих на протидію дезінформації. Це допомагає не лише підвищити обізнаність населення, але й забезпечити їм інструменти для захисту від інформаційних загроз.

Діяльність бібліотечної системи Полтави має значний вплив на зміцнення інформаційної безпеки регіону. Бібліотеки активно беруть участь у боротьбі з російською пропагандою, поширюючи достовірну інформацію та підтримуючи національну ідентичність. Вони також відіграють ключову роль у збереженні культурних цінностей та традицій, що є важливим елементом інформаційної війни.

Одночасно слід зауважити, що локальна бібліотечна мережа ПМТГ ще не повністю використовує наявний потенціал у цій роботі, а тому є потреба вивчення досвіду інших вітчизняних бібліотечних закладів країни, а також поглиблення знань самих бібліотекарів з царини новітніх наукових досліджень щодо ролі бібліотек та інших інституцій пам'яті (архівів та музеїв) в інформаційному протиборстві. Адже сьогодні виразно виявляється тенденція конвергенції діяльності цих закладів культури, у тому числі й у зв'язку з посиленням інформаційних загроз, стрімкого поширення дезінформації, фейків, маніпулятивних практик та пропаганди на загальносвітовому рівні.

4) Нами сформульовано рекомендації для подальшого розвитку діяльності мережі закладів ЦБ Полтавської міської територіальної громади, зокрема, для ефективного використання потенціалу бібліотек у інформаційному та збройному протиборстві з агресором:

- прагнути улаштувати безпечні смарт-простори, тобто спеціалізовані сховища, для безпеки громадян, які б одночасно задовольняли б інтелектуальні та інформаційні потреби громади, реалізуючи цю ідею через просування відповідних ініціатив серед органів державної влади та місцевого самоврядування (зокрема, Полтавську міську раду);

- інтегруватися в меметичну культуру (створювати тематичні колекції мемів, проводити івенти для їхньої популяризації й вивчення, створити онлайн-платформу для їхнього обміну тощо);

- розширити присутність у соцмережах для залучення та ефективного охоплення аудиторії;

- зреалізувати створення подкастів для, насамперед, популяризації суспільно-історичних тем з увагою на позбавлені від імперських фальсифікацій наративи вітчизняної минувшини; а також для популяризації бібліотечних послуг, просвітницької роботи щодо процесів актуалізації

фондів бібліотек тощо, використовуючи наявний передовий досвід вітчизняних бібліотечних закладів, як-от Луганська ОУНБ;

– поглибити діяльність з організації різноманітних заходів для популяризації правдивої історії України (лекції фахових істориків і краєзнавців, тематичні виставки, зустрічі з науковцями тощо).

Зважаючи на тенденції розвитку культурної спільноти, на нашу думку, доцільними були б розширення програм з медіаграмотності, інтеграція в меметичну культуру, налагодження комунікації з аудиторією через популярні соцмережі, а також створення власного бібліотечного подкастингу. Ці кроки сприятимуть підвищенню ефективності бібліотек як інформаційних центрів та їхній здатності протистояти сучасним викликам інформаційної війни.

Отже, дослідження показало, що локальні бібліотечні мережі, зокрема Полтавська міська централізована бібліотечна система, мають потужний потенціал для зміцнення інформаційної безпеки та підтримки суспільної стійкості в умовах російсько-української війни. Їхня здатність адаптуватися до нових викликів та активно брати участь у боротьбі з дезінформацією підтверджує важливість їхньої ролі в сучасному інформаційному просторі та в контексті утвердження і розвитку цінностей громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2658-ХІІ. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 04.05.2024)
2. 1938 об'єктів культурної інфраструктури зазнали пошкоджень чи руйнувань через російську агресію. *Міністерство культури та інформаційної політики*. URL: <https://mcip.gov.ua/news/1938-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-zaznaly-poshkodzhen-chy-rujnuvan-cherez-rosijsku-agresiyu/> (дата звернення: 08.05.2024)
3. «Археологічні пам'ятки і війна»: для військовослужбовців ЗСУ презентували посібник з охорони культурних цінностей. *Armyinform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/12/14/arheologichni-pamyatky-i-vijna> (дата звернення: 04.05.2024)
4. Безсмертна пам'ять Воїнів Світла. *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7703-podvig-nebesnoji-sotni> (дата звернення: 07.05.2024)
5. Бібліотека-філія № 7 Центральної бібліотеки ПМТГ : офіційна сторінка у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/p> (дата звернення: 07.05.2024)
6. Бібліотеки зруйновані війною. *Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесь Гончара*. URL: <https://lib.kherson.ua/libraries-destroyed-by-war.htm>. (дата звернення: 05.05.2024)
7. Блог бібліотеки-філії №2 Центральної бібліотеки Полтавської МТГ. URL: <https://poltbibl2.blogspot.com/?fbclid> (дата звернення: 07.05.2024)
8. Бути медіаобізнаним – це модно та сучасно! *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7317-buti-mediaobiznanim-tse-modno-ta-suchasno> (дата звернення: 07.05.2024)
9. ВПО на Полтавщині: статистика та проблеми. URL: <https://iaa.org.ua/articles/vpo-na-poltavshhyni-statystyka-ta-problemy/> (дата звернення: 16.05.2024)

10. В укритті Корабельного району Херсона відкрили «Book Shelter». *Інтернет-видання МОСТ*. URL: <https://most.ks.ua/news/url/v-ukritti-korabelnogo-rajonu-hersona-vidkrili-book-shelter/> (дата звернення: 05.05.2024)

11. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача. *Бібліотечний вісник*. 2014. №6. С. 17–22.

12. Грицай Р.О. Інформаційні війни: пошук стратегій протидії. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 33. С. 18–23.

13. Гула Р.В., Дзьобань О.П., Передерій І.Г., Чобіт І.Р.. Інформаційне протиборство: роль та практика діяльності бібліотек, архівів та музеїв (за досвідом російсько-української війни) : монографія. Київ: Вид-во Ліра-К, 2023. 260 с.

14. Гула Р.В., Передерій І.Г., Вітринська О.В. Типологія сучасних інформаційних воєн: наукові підходи до трактування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. Київ, 2020. №2. С. 35 – 42.

15. Гула Р.В., Ткачук П.П., Сивак О.І. Інформаційна війна і національна безпека: монографія. Львів: АСВ, 2015. 264 с.

16. Гула Р.В., Передерій І.Г., Сажко В.В. Вітчизняні архіви, бібліотеки та музеї як об'єкт і суб'єкт конспієнтальної війни в умовах збройної агресії РФ проти України. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. А. А. Соляник. Харків : ХДАК, 2022. Вип. 62. С. 7–40.

17. Гула Р.В., Передерій І.Г., Сажко В.В. Соціокультурний вимір інформаційних війн ХХІ століття з погляду місця й ролі в них бібліотек. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. А. А. Соляник. Харків : ХДАК, 2021. Вип. 60. С. 7–23.

18. Департамент культури, молоді та сім'ї Полтавської міської ради управління культури : офіційний сайт. URL: <https://kultura-poltava.gov.ua> (дата звернення: 06.05.2024)

19. Дія. Освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/hubs> (дата звернення: 10.05.2024)

20. Залізний Вовк полює за здобиччу: Віктор Гаркуша. *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7706-zaliznij-vovk-polyue-za-zdobichchyu-viktor-garkusha> (дата звернення: 21.05.2024)

21. Кіборги: герої, яких не можна забувати. *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7605-kiborgi-geroji-yakikh-ne-mozhna-zabuvati> (дата звернення: 20.05.2024)

22. Кіборги. 242 дні Пекла... *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7660-kiborgi-242-dni-pekla> (дата звернення: 20.05.2024)

23. Кіца М. Теоретичні та практичні аспекти ведення інформаційної війни у ЗМІ. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. № 3. С. 69–75.

24. Ковтуненко О.П., Богучарський В.В., Слюсар В.І., Федоров П.М. Нетрадиційна зброя: стан і основні тенденції розвитку. Захист від неї. : монографія. Полтава : ПВІЗ, 2006. 248 с.

25. Кондратенко Ю. Адаптація діяльності вітчизняних бібліотек до сучасних викликів повномасштабної агресії рф проти України (на прикладі ЦБ ПМТГ). *Актуальні питання інформаційної діяльності: теорії та інновації*: зб. матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 березня 2024 р.) ; під заг. ред. В. Г. Спрінсяна. Одеса : Одеська політехніка, 2024. С. 70–76.

26. Кондратенко Ю. Вітчизняні бібліотеки як смартпростори та мультисервісні центри в умовах загроз воєнної агресії рф проти України. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*: збірник матеріалів ІХ Всеукраїнської наукової студентської конференції (м.

Вінниця, 12 квітня 2024 р.) ; ред. кол. Г. П. Лукаш, О. М. Анісімова та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 104–107.

27. Курбан А. В. Сучасні інформації війни в соціальних онлайн-мережах. *Information Society*. 2016. С. 85–90.

28. Лицарі Небесної Варти. *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7616-litsari-nebesnoji-varti> (дата звернення: 07.05.2024)

29. Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 5. С. 138-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_5_29 (дата звернення: 15.04.2024)

30. Майже всі книги лишилися в окупації. Як працює перша мандрівна бібліотека України з Луганщини. *Суспільне медіа*. URL: <https://suspilne.media> (дата звернення: 10.05.2024)

31. Марунченко, О. П. Інформаційна війна в сучасному політичному просторі : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2012. 209 с.

32. Марута Н., Маркова М. Інформаційно-психологічна війна як новий виклик сучасності: стан проблеми та напрямки її подолання. *Український вісник психоневрології*. 2015. Т. 23, вип. 3. С. 21–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvr_2015_23_3_5 (дата звернення: 16.04.2024)

33. Марценко Н. С. Поняття та види інформаційних війн. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Тернопіль, 29-30 квіт. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 239–242.

34. Мережевий бібліотечний шелтер. *Офіційний вебсайт Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки*. URL: <http://ounb.sumy.ua/index.php/464-merezhevij-bibliotechnij-shelter> (дата звернення: 12.05.2024)

35. Мережевий бібліотечний шелтер. БФ Бібліотечна країна. URL: <https://livelibrary.com.ua/news/network-library-shelter/> (дата звернення: 10.05.2024)

36. Національний музей у Львові творить меми для підняття бойового духу. URL: <https://zahid.espreso.tv/natsionalniy-muzey-u-lvovi-tvorit-memi-dlya-pidnyattya-bovovogo-dukhu> (дата звернення: 23.05.2024)

37. Небесній Сотні вдячні за свободу. *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7717-nebesnij-sotni-vdyachni-zasvobodu> (дата звернення: 07.05.2024)

38. «Наш герб». *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7694-nash-gerb> (дата звернення: 07.05.2024)

39. Обережно! Соцмережі! *Сєвєродонецьк онлайн*. 2023 р. URL: <https://sd.ua/news/21980> (дата звернення: 16.05.2024)

40. Офіційні державні канали для отримання інформації. *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/lito-2018> (дата звернення: 15.04.2024)

41. «Під час війни бібліотеки не просто стабільно працюють, а стають аптеками для душі» – Т. Дузенко. *Урядовий кур'єр: газета Кабінету Міністрів України*. 2023. № 172 (7570). URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/direktor-centralnoyi-biblioteki-poltavskoyi-miskoy/> (дата звернення: 12.05.2024)

42. «Пісня свободи». *Офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7629-pisnya-svobodі> (дата звернення: 13.05.2024)

43. Полтавські бібліотеки під час повномасштабної війни списали 81 тисячу російських книжок. *Суспільне media*. URL: <https://susplne.media/poltava/562371-poltavski-biblioteki-pid-cas-povnomasstabnoi-vijni-spisali-81-tisacu-rosijskih-knizok/> (дата звернення: 28.05.2024)

44. Почепцов Г. Г. Меметична війна, або в пошуках «арифметики» розуму. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika> (18.04.2024).

45. Почепцов Г. Г., Чукут. С. А. Інформаційна політика : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 663 с.

46. «Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки» від 23 січня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/77-2019-%D1%80>

47. Про Центр. Центр протидії дезінформації при РНБО. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/про-центр/> (дата звернення: 28.04.2024).

48. Пугач Л. Ю. Діяльність публічних бібліотек в умовах трансформацій, викликаних повномасштабною російською військовою агресією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 28–33.

49. Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. URL: <https://mcip.gov.ua/news/rekomendatsii-ministerstva-kultury-ta-informatsiynoi-polityku-ukrainy> (дата звернення: 10.04.2024)

50. Сердюк С., Герасимова. С. Бібліотеки України в час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія, практика*. 2022. №3. С. 9–14. URL: http://odnb.odessa.ua/img/novini_2016/645/serdyuk.pdf (дата звернення: 16.04.2024)

51. «Симон Петлюра: Історична правда» : офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7613-simon-petlyura-istorichna-pravda> (дата звернення: 22.05.2024)

52. Супрунівська філія : офіційна сторінка у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/290922265729649/permalink> (дата звернення: 24.05.2024)

53. Форос Г. В. Сучасний стан розвитку інформаційної протидії. *Правова держава*, 2012. № 15. С. 336–340.

54. «Харківщина зруйнована, але незламна» : проєкт Харківського пресклубу. URL: <https://gromada.group/news/news/25643-harkivshina-zrujnovana-ale-nezlamna-proyekt-harkivskogo-pres-klubu-video> (дата звернення: 24.05.2024)

55. Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади : офіційний вебсайт. URL: <https://cbs.poltava.ua/> (дата звернення: 20.03.2024)

56. «#Якушевтримайся: Влад Якушев» : офіційний вебсайт ЦБ ПМТГ. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7622-yakushevtrimajsyavlad-yakushev> (дата звернення: 22.05.2024)

57. Reisman M. W., Antoniou C. T. The Laws of War: A Comprehensive Collection of Primary Documents on International Laws Governing Armed Conflict. New York: Vintage Books, 1994. 448 p.

58. Damjanovic D. Types of information warfare and examples of malicious programs of information warfare // Vojnoteh. glas. 2017. №4. Pp. 1044–1059. URL: https://www.researchgate.net/publication/320254033_Types_of_information_warfare_and_examples_of_malicious_programs_ (дата звернення: 10.04.2024)

59. Libicki M. What Is Information Warfare? Washington : National Defense University. 1995. URL: <https://smallwarsjournal.com/documents/libicki.pdf> (дата звернення: 10.04.2024)

60. Saving Ukrainian Heritage Online : ініціатива «Збережемо українську спадщину онлайн». URL: <https://www.sucho.org> (дата звернення: 10.04.2024)

61. McLuhan M. War and peace in the global village: an inventory of some of the current spastic situations that could be eliminated by more feedforward. New York : McGraw-Hill, 1968. 190 p. URL: <https://monoskop.org/images/9/> (дата звернення: 10.04.2024)

62. Cathro, W. (2001). Smashing the silos: Towards convergence in information management and resource discovery. Paper read at Information Orienteering Conference, April 5, at Canberra, Australia.

63. Given, L., M. And McTavish, L. (January 2010). What's Old Is New Again: The Reconvergence of Libraries, Archives, and Museums in the Digital Age. *The Library Quarterly*, 80(1), pp. 7–32. The University of Chicago Press. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1086/648461> (дата звернення: 10.04.2024)

64. Dempsey L. (2000). Scientific, industrial, and cultural heritage. A shared approach: A research framework for digital libraries, museums and archives. In *ariadne*, Issue 22, 1999. URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue22/dempsey/> (дата звернення: 10.04.2024)